RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PREHĽAD TLAČE

Číslo: 93/XI

Dátum: 5.4.68.

OBSAH

Vojtech DAUBNER /Práca/	Čo chcú teraz odbory	str. 2
pplk.Dr.Zdeněk RAJCHART /Práca/	O pasoch a cestovaní vôbec	str. 4
J. VAVRINEC /Roľnícke noviny/	Odpovede A. Novotného v Trenčíne	str. 5
J. PODHORÁNY /Roľnícke noviny/	Vráťme stratenú dôveru	str. 6
Z. LIPTÁK L. BARTEK /Roľnícke noviny/	Chyby sú n[illegible]olen hore	str. 7
Daniel RAJNIAK /Roľnícke noviny/	Za seriózny rehabilitáciu Štefánikovho diela	str. 8
Dr.M. JAVORSKÝ /Roľnícke noviny/	Úvahy nad federáciou	str. 9
F. NOVÁK /Ľud/	Čo prinesie rehabilitačný zákon	str. 10
red.čl. /Kultúrny život/	Ohlas výboru Sväzu slovenských spisovateľov	str. 11
red.čl. /Kultúrny život/	Ako to vlastne bolo	str. 14
Michal HORSKÝ Martin BÚTORA /Kultúrny život/	Všetci sme za slobodu	str. 18
Milan ŠÚTOVEC /Kultúrny život/	My potrebujeme - my nepotrebujeme	str. 20
Vladimir FERKO /Predvoj/	Jar 1968 a jej módy	str. 21

PRÁCA, 29. marca 1968, str. 4. 2/93/XI

Čo chcú ďalej odbory?

Vojtech Dauhner

V posledných mesiacoch sa naša pozornosť obracala k Prahe, lebo tam predovšetkým sa rozhodoval zápas medzi progresívnymi a konzervatívnymi silami. Podpora tých súdruhov zo Slovenska, ktorí sa postavili za obrodné hnutie v strane a v krajine, najmä zo strany predsedníctva a plénа ÚV KSS a bola to podpora i nie jednomyseľná, bola iste veľmi dôležitá, ale rozhodnutie mohlo a muselo padnúť len v najvyšších orgánoch ÚV KSČ. Podobne to bolo aj v Revolučnom odborovom hnutí. Preto sa zdalivo málo odohrávalo na Slovensku a všetka pozornosť bola venovaná Ústrednej rade odborov. Bolo to potrebné tým viac, že väčšina tajomníkov ÚRO a najmä jej vtedajší predseda Miroslav Pastyřík, snažili sa odborové hnutie brzdiť a pod rôznymi zámienkami oddaľovať i zvolanie volených orgánov ÚRO.

Dnes je tento problém čiastočne vyriešený. Títo tajomníci rezignovali. Plénum sa zjednotilo na tom, že treba urýchlene prílišnú centralizáciu od ÚRO až po základné organizácie zrušiť, dať väčšiu samostatnosť svázovým orgánom, vyriešiť postavenie SOR a zvolilo aj nového predsedu ÚRO.

Situácia v odborovom hnutí

Dovoľte mi, aby som teraz veľmi stručne zopakoval situáciu odborového hnutia v posledných rokoch.

Revolučné odborové hnutie, ako dobrovoľná organizácia námezdne pracujúcich, má za úlohu brániť záujmy svojich členov. Pretože títo záujmy sú diferencované, člení sa hnutie na svázové organizácie. Nikto nemôže totiž zvládnuť všetky mzdové, pracovné, sociálne, zdravotné, bezpečnostné a iné predpisy, úpravy, zákony a záujmy všetkých pracujúcich. Predstava, že odborová práca môže robiť ktokoľvek, je naivná. Rozumieť odborárskej práci a získať dôveru pracujúcich, vyžaduje roky úmornej práce a štúdia. To dobre vedel súdruh Zápotocký, preto sa bránil tomu, aby sa funkcionári „dosadzovali" z ľudí, ktorí nevyrástli v odborovej práci. Odbory sa musia samé a viac starať o rast a kvalifikáciu svojich funkcionárov, aby neustále prúdila čerstvá krv v orgánoch.

Teoreticky sú úlohy odborov skoro samozrejmé. No prakticky odtrhovali odborové hnutie stále viac od toho, čo robiť malo a tlačili do vecí, ktoré patrili iným.

Úsilie ROH zastávať mzdové, pracovné, sociálne a ostatné záujmy pracujúcich, stále častejšie vyhlasovali za „ochranárstvo", za nepochopenie úloh, zatiaľ čo na druhej strane hnutiu ukladali, aby preberalo úlohu „dozorcu" nad správaním sa pracujúcich, trestalo porušovanie pracovnej disciplíny, organizovalo pracujúcich k väčšej pracovnej intenzite a dokonca nám neustále vyhadzovali na oči, že sme neboli ochotní vystupovať ako „žalobci" vlastných členov pri trestných procesoch.

Táto situácia sa zhoršila po roku 1960, keď nastúpila v ÚV KSČ skupina, ktorá presadzovala tvrdý, takrečeno Bachovský centralizmus, a to nielen voči Slovensku, ale všade. Situácia ROH sa podobala situácii Národného zhromaždenia, vlády a situácia Slovenskej odborovej rady situácii Slovenskej národnej rady a ostatných orgánov. Revolučné odborové hnutie, ako účelnú prevodovú páku, dali do rúk niekoľkých pracovníkov ÚV KSČ, aby ho kočírovali. Čo bolo v rozpore s leninským chápaním vedúcej úlohy strany, ktorú odbory uznávali a uznávajú. A tak zatiaľ, čo nám časom vyhadzovali na oči, že nevyužívame svoje právomoci a možnosti, v skutočnosti nám v tom stále viac zabraňovali.

Vyvrcholenie nastalo dosadením Miroslava Pastyříka na miesto predsedu ÚRO. Nie preto, že bol dosadený, ale preto, že odborárskej práci vôbec nerozumel, vnášal do hnutia diktátorské, nestrániace metódy, porušoval denodenne stanovy ROH a že svojimi nekonečnými intrigami, vyhrážkami, dilettantskými zásahmi, ktoré, ako tvrdil, mal už dopredu odsúhlasené „hore", ochromoval činnosť ÚRO a vnášal do hnutia chaos. Na zasadnutiach orgánov ÚRO sme bojovali proti týmto deformáciám, niekedy sme sa ubránili, niekedy vyhrali a zanadlho prehrali preto, že sme neboli dôslední a ďalej sa zastrieť. Preto bolo treba „vojnu" vyhrať naplno v Prahe.

Preto k riešeniu situácie bol na ÚRO. To ovšem neznamená, že ROH napĺňalo svoje úlohy vôbec. Vďaka hlboko zakoreneným demokratickým tradíciám si odbory značnú pohybovú možnosť. Vďaka funkcionárom na okresoch, krajoch ale najmä v závodoch a podnikoch, odbory mohli aj za ťažších podmienok účelne — i keď nie dokonale — brániť nezákonnostiam a svojvôli, strážiť dodržovanie pracovných zákonov, starať sa o zachovanie bezpečnosti pri práci, zdravotných podmienok, a ohľadom rekreácie, ubytovávanie. Keď sa koncom roku 1964 pripravoval dokument o odboroch, ktorý žiadame revidovať, vzopreli sme sa proti jeho obsahu. No napriek odporu, nás od našich úloh stále viac odtrhovali a keď sa zásahy do kádrovej práce stávali stále necitlivejšími, členstvo prirodzene strácalo záujem a začalo stále hlasnejšie klásť otázku: „na čo sú odbory?" Ináč povedané, ukázalo sa, že nie je možné „zachrániť zdola" to, čo sa neustále kazí „zhora".

Pripravujeme akčný program

Nemožno samozrejme povedať, že je to za nami, že dnes už všetko je vyriešené a v poriadku. To by bol najhorší sebaklam. Preto považuje Slovenská odborová rada za prvoradú úlohu vypracovať akčný program odborového hnutia na Slovensku, v ktorom by okrem úloh celého hnutia, boli aj úlohy hnutia na Slovensku. Tento návrh po prerokovaní v orgánoch SOR dáme ihneď na prediskutovanie do závodov, podnikov, okresov a krajov. Po prediskutovaní a prepracovaní sa program stane smernicou práce odborového hnutia na Slovensku až do najbližšieho a zároveň prvého Slovenského sjazdu.

Čo chceme v akčnom programe riešiť? Predovšetkým chceme objasniť postavenie odborového hnutia na Slovensku. Teda stanoviť postavenie Slovenskej odborovej rady, slovenských odborových svázov, vzťahov medzi nimi a nižšími všeodborovými a svázovými orgánmi na jednej strane a ÚRO a ÚVOS na strane druhej. Zároveň bude treba rozhodnúť, či budeme mať vlastné stanovy a vlastné hospodárenie.

Po druhé chceme v akčnom programe objasniť úlohu odborového hnutia na Slovensku. Dnes sa vo všeobecnosti zhodujeme v tom, že úlohou odborov je presadzovať záujmy pracujúcich. Avšak ani zďaleka nie je jasné, čo to znamená konkrétne. Akčný program a široká diskusia okolo jeho obsahu bude konkretizovať tieto úlohy. Musíme sa starať o mzdové problémy. Ale zároveň vieme, že nebude možné iba klásť požiadavky a tieto vymáhať hocí štrajkom. Tým menej, že ak bude naskutku jedna najvyššou organizačnou jednotkou, bude mzdová situácia oddelená od hospodárenia podniku. Ako vedia obozretne spravodlivú mzdovú politiku urobiť, aby mzdy na Slovensku dosahovali celoštátnu úroveň. Podľa predstavy mnohých okresných zástupcov závodov a podnikov prídu následky zlého hospodárenia priamo v nižších platoch. Je to vôbec prípustné? Na celom svete je niečo takého nepredstaviteľné, ani v najbohatšej kapitalistickej krajine v USA! Čo máme k tomu povedať? Ako sa na to dívajú pracujúci? A ak áno, za akých podmienok možno s tým súhlasiť? To sú otázky, na ktoré budeme hľadať odpoveď a na ktoré čakáme odpoveď od vás, odborári, a všetci pracujúci. Zároveň s tým vystupuje ďalšia otázka — účasť na riadení. Akčný program KSČ dáva na uváženie niekoľko variantov, ale aký je váš názor, ako stanovisko máme zaujať? Vytvoriť správne rady, robotnícke rady, závodné rady? Či niečo celkom nového?

Pracovné podmienky

sú druhou nesmierne dôležitou zložkou života našich pracujúcich. Na Slovensku sú často horšie ako celoštátne aj preto, že v posledných rokoch sa zaužíval nešvár „šetriť" predovšetkým na sociálnych, zdravotných a bezpečnostných zariadeniach. Slovenská plánovacia komisia vyškrtala predovšetkým tieto investície. Obviňovali nás, že presadzujeme paláce, luxusné kúpele, že chceme zo závodného stravovania urobiť reštaurácie prvej triedy. Následok je zlý nielen pre odborárov, ale aj pre obyvateľstvo Bratislavy, žiarskej doliny, Ponitria, časti Pohronia. Následkom takýchto „tiežúspor" nie sú iba možné závody hlučné, prašné, špinavé, ale aj ovzdušie a vodné toky sú doslovne zasvinené. Máme sa na to aj ďalej dívať? Máme pravdu, keď tvrdíme, že podnik musí tieto elementárne, na celom svete už povinné zariadenia a opatrenia urobiť, ináč nemá právo na existenciu? Ako dnes riešiť tieto problémy?

Chceli sme do roku 1970 vyriešiť ako prví na svete bytový problém. Dnes sa dostávame do stále horšej bytovej krízy. Zrušili sme stavebné útvary závodov a podnikov, likvidovali sme závodnú dopravu, nákladnú aj osobnú, zakázali podnikovú bytovú výstavbu. Dnes to chceme napravovať. Nechýbajú ani návrhy na opätovné „prerozdeľovanie". Opäť chceme jedných z bytov vytláčať, aby sme iných ubytovali. SOR zastáva stanovisko, že na jednej strane treba konečne vypracovať zákon na ochranu nájomníkov, ktorí by zbavil tisíce ľudí strachu, že budú z bytu vyhodení, keď sa im deti rozídu alebo niekto umrie alebo keď zmenia zamestnávateľa. Domnievam sa, že treba zakázať predať podnikom hotové už obývané domy, nech už predtým patrili podnikom alebo nie. Zato treba všemožne podporovať stavbu n o v ý c h bytov, lebo iba tým sa dá bytová kríza vyriešiť. Myslíme si, že naše podniky musia v tomto urobiť pre svojich zamestnancov aspoň toľko, čo robil Baťa, Škoda a robí dodnes Krupp a Bayer — stavať pre zamestnancov byty, keď už nie celé mestá. Avšak aký je názor vás, stotisícov odborárov, na tieto veci?

Musíme si konečne objasniť naše úlohy v závodoch

a podnikoch. Majú odbory organizovať súťaž, alebo to majú robiť majstri, vedúci dielní, cechov a závodov? Máme sa starať o organizáciu práce, alebo iba bojovať proti nešvárom, ktoré sťažujú prácu? Máme si podržať právo hovoriť do prijímania, prekladania, prepúšťania zamestnancov? Do ich odmeňovania, prémiovania, rozdelenia podielov?

Na Slovensku je zvlášť naliehavá otázka starostlivosti o robotnícku mládež. Dnes sa vlastne oficiálne o ňu nestará nikto. Čo my, odbory máme k tomu povedať a urobiť?

Odbory mali v rokoch 1945 až 1948 mimoriadne silné politické postavenie v Národnom fronte. Ako máme postupovať teraz v nových podmienkach?

To sú iste iba niektoré problémy, ktoré musíme v akčnom programe podrobiť analýze a povedať, čo robiť, ako robiť, odkiaľ pokiaľ je to vecou ROH, kde je to už vecou vlády, štátnej správy, hospodárskych inštitúcií, súdov atď. Nemôžeme čakať, že to ktosi bude riešiť za nás a nebolo by to ani dobré.

Diskusiu treba spojiť s riešením problémov. Nemusíme sa vyhýbať ani personálnym zmenám, ak. sú nutné. Pravda rozvážne a spravodlivo, aby sme o 4—5 rokov nemuseli zas rehabilitovať tisíce skrivodlivo postihnutých. Dôležité je, aby ste svoje názory a návrhy uplatnili, povedali na schôdzke, alebo napísali a poslali na SOR. Mnohé organizácie aj jednotlivci nám svoje návrhy už zaslali a uložili mi všetkým sa poďakovať a ubezpečiť ich, že nezostanú nepovšimnuté.

A to je vlastne všetko, čo som chcel povedať. Hádam už len toľko — odbory na Slovensku, a to sme už vyjadrili v rezolúciách, ktoré SOR, KOR a OOR poslali ÚV KSČ, sa stavajú za politické, sociálne a mravné ciele obrodného hnutia. Budeme ale bedliť, aby záujmy pracujúcich sa nezošuchli „na koniec nášho snaženia", ale boli zmyslom a cieľom všetkej činnosti.

PRÁCA, 29. marca 1968, str. 4.

O cestách a cestovaní vôbec

○ Prečo je ešte stále problém vycestovať? ○ Prečo sú pasy a iná vec sú devízy ○ Problém dlhších pobytov v zahraničí dosiaľ nevyriešený ○ Hovoríme s náčelníkom Správy pasov a víz

Do redakcií prichádza mnoho listov, v ktorých sa občania spytujú na rozličné otázky okolo vybavovania formalít spojených s cestami do zahraničia. O odpoveď na ne požiadali redaktorka Práce Ilana Černá a redaktorka Čs. rozhlasu Zdena Vlašimská náčelníka Správy pasov a víz v Prahe podplukovníka dr. Zdeňka Rajcharta.

○ Ako je to u nás s právom občanov na cestovný pas a kedy budú mať pas všetci občania?

— Právo na pas má podľa zákona u nás každý občan. Odoprieť niekomu pas dovoľuje zákon len podľa paragrafu 4, a to v štyroch prípadoch: ak je to proti štátnemu záujmu, ďalej keď je občan v trestnom konaní, po tretie ak je v podmienke trestu a po štvrté, ak sa predtým správal v zahraničí tak, že poškodzoval dobré meno ČSSR. Paragraf 4 narobil veľa zlej krvi, pretože výklad toho, čo je štátny záujem, bol veľmi široký. Konkrétne v roku 1965, sme my, Správa pasov a víz, dostali za úlohu vyrozumieť občanov, že nie je dostatok devízových prostriedkov, a tak ich cesta nie je v štátnom záujme a preto sa zamieta. Mnohí občania takému vysvetleniu neverili a hľadali za tým niečo iného. Preto sme sa v roku 1966 s týmito záležitosťami, — to jest s riešením devízového vybavenia občanov — odmietli zaoberať. Je to vec medzi občanom a Štátnou bankou a nie vzťah občana k pasovej agende. Na základe skúseností z minulého roku i skorších období sme spracovali a na jeseň odovzdali vláde materiál s našimi návrhmi na zjednodušenie pasovej agendy. Ide v ňom okrem iného o to, aby vláda presne, pokiaľ možno taxatívne stanovila, kedy ide o štátny záujem, pretože pre našu ďalšiu prácu je to nanajvýš potrebné. Vláda doteraz náš materiál neprerokovala.

Pokiaľ ide o to, kedy budú mať pas všetci občania, je to záležitosť len technická, a predpokladáme, že do roku 1970 stočíme vybaviť nové pasy všetkým, čo cestujú.

○ Ľudia vyslovujú úžas nad tým, prečo sú u nás doteraz dve hlavné skupiny pasov — služobné a súkromné; je to akási špecialita socialistických štátov. Na pohľad sa od seba nijako nelíšia, občan to pozná len pri platení poplatkov. Prax hovorí, že by stačil pre obidva účely jediný pas, a ďalej cesty by azda stačilo rozlíšiť len v colnom a devízovom vybavení. Pri služobnej ceste by dala vysielajúca organizácia namiesto kolku poplatku, kým pri súkromnej ceste by občan naleptil kolky a štát by o správne poplatky nemohol prísť.

— Služobné cesty boli viac rokov takmer jediným cestami našich občanov do zahraničia, a tak sa vyvinula kategória služobných a neslužobných pasov a z tohto hľadiska sa dohodli i rôzne medzištátne dohody, napr. o vízach a iné. Iba od roku 1964 začal pomaly rásť počet súkromných ciest do zahraničia a tak sa paralelne vyvinula druhá skupina pasov. My tento nedostatok poznáme a cítime dnes ako brzdu v našej práci. Navrhli sme preto už v spomínanom materiáli, aby občania cestovali iba s jedným pasom, či ide o cestu služobnú, alebo súkromnú.

○ To je pravda, že pasová agenda sa v posledných dvoch rokoch podstatne zjednodušila, pokiaľ ide o cesty do socialistických krajín; tam občan dostáva trvalú vycestovaciu doložku na niekoľko rokov. Avšak do kapitalistických štátov sa prax nezmenila, aj keď by azda malo byť logické, že platný cestovný pas je dostatočným dokladom pre oprávnenie vycestovať kedykoľvek.

— Aj my sme toho názoru. Najskôr však treba vyriešiť ďalšie veci, ktoré súvisia s cestovaním, t. j. devízové a iné problémy. Pravda, to nie je vec pasových orgánov. Nech majú občania cestovný doklad, ktorý im umožní cestovať bez zbytočných formalít. Finančné záležitosti nech si však občan vybaví so Štátnou bankou.

○ Súhlasíme. Ľudia sa však pýtajú aj na to, kedy bude možné odísť do zahraničia na dlhší čas na prax a za skúsenosťami.

— V našom návrhu vláde sme poukázali aj na potrebu riešiť dlhodobé pobyty za účelom študijnej praxe, zdokonalenia jazykových znalostí i krátkodobého zamestnania. Orgány Správy pasov a víz nie sú kompetentné, aby o tom naďalej rozhodovali. Jasný smer pre povoľovanie týchto ciest musí dať vláda. Odporúčame taktiež vypracovať nový zákon o vysťahovalectve a o dlhodobejších pobytoch v zahraničí.

5/93/XI

Odpovede A. Novotného v Trenčíne

Hoci sa A. Novotný pod tlakom verejnosti vzdal funkcie prezidenta, ešte stále prichádza do redakcií veľa listov, v ktorých sa čitatelia pýtajú na jeho jednotlivé vystúpenia na Slovensku. Dňa 7. januára 1966 vystúpil aj na celookresnom aktíve straníckych funkcionárov v Trenčíne. Zúčastnilo sa na ňom 350 ľudí. V živej pamäti účastníkov zostali nielen niektoré myšlienky z jeho úvodného referátu, ktorý mal byť akýmsi nástupom prípravy na výročné členské schôdze straníckych organizácií pred XIII. sjazdom KSČ, ale aj odpovede na otázky. Časť z týchto myšlienok sa podarilo uchovať na voľnom zázname. Tu sú niektoré z nich:

Čo je ľudemokratický systém

— Nachádzame sa v etape rozvoja socialistickej spoločnosti a nekladieme si cieľ prechodu ku komunizmu, lebo vieme, že ekonomika speje bezprostredne ku komunistickej spoločnosti — povedal A. Novotný. Myslím, že by nebolo účelné a nie je ani potrebné, aby sme zdôrazňovali, že u nás socialistické výrobné vzťahy zvíťazili, lebo my to víťazstvo využívame nielen na ekonomickej, ale aj ideologickej báze.

Pokiaľ ide o obchodné styky, máme o ne mimoriadny záujem. A nemôžeme ani zatvoriť hranice. Otvorili sme ich kvôli turistickému ruchu. Ukazujú sa nám však zlé javy. Zahraniční turisti ovplyvňujú našu mládež. Rozširujú nám pohlavné choroby u dievčat medzi 15—16 rokom a podľa prieskumu sa zistilo, že to nie sú deti sociálne slabých rodín, ale naopak dobre situovaných. Značná časť je študentiek z Bratislavy, Brna a Prahy.

Už v priebehu referátu prichádzali za predsedníckv stôl otázky. A na niektoré z nich A. Novotný odpovedal:

— Chcem povedať niekoľko otvorených slov. Ja pracujem od 16 rokov aj v straníckej práci, no keď som kdekoľvek vystupoval ako funkcionár strany, vždy boli otázky podpísané a nie anonymné. Je to nesprávny, ľudemokratický systém. Predsa keď chcem niečo povedať, postavím sa čelom. Tu sú však otázky nepodpísané. Stretol som sa s tým po prvý raz. Teraz však k otázkam. Prvá znie:

Prečo nie sú u nás tajné voľby?

Nebudem sa k tomu vyjadrovať. Nechcem predbiehať straníckе rokovanie. Je to vec komisie. Nech navrhne potom ÚV KSČ, posúdi a rozhodne sjazd.

Vietor fúka od Husáka

Ďalšia otázka: Či bude na XIII. sjazde riešená otázka zaostávania Slovenska.

To vás nesprávne informoval doc. Kočtúch. Vezmite si štatistiku ľudovej kontroly. Myslím, že Majling nemá záujem nijako situáciu skreslovať. Ale chcem povedať, že dnes sa už nebude hovoriť o ekonomickom vyrovnávaní Slovenska. Veď je vysoko nad priemer. Pôjde len o vyrovnávanie oblastí najmä tam, kde vyrovnanie ešte nie je. Považte ako sa majú na to pozerať funkcionári v južných Čechách? Tam ani len ľudí nemajú. Viem skade vietor fúka. V Trenčíne vystúpil na konferencii dr. Husák. Môžem povedať, že jeho vystúpenie nebolo pravdivé. Predsa každý, kto ide po Slovensku vidí, čo sa tu urobilo. Bola tu napríklad sicílska delegácia a mali by ste počuť, ako porovnávali Slovensko a jeho ekonomický vzostup. Nenaleťme preto na také názory, ktoré sú zámerne šírené pre určité ciele a nie sú dobré. Niektoré veci sa robia veľmi ťažko. Pozrite sa na fakty. Hovorilo sa o poľnohospodárskej výrobe. Len porovnajte, koľko je tu strojov a aká je produktivita práce. Nenaleťme na také argumenty, ktoré sú falošné.

Rehabilitovať nebudeme

Otázka: Budeme sa na XII. sjazde KSČ vracať k riešeniu kultu osobnosti? Nebudeme túto otázku otvárať. Iba ak by si to vyžiadala situácia. Prečo by sme na jednej strane rehabilitovali a na druhej strane zasa ľudí zatvárali. Ľudia, ktorí mali byť rehabilitovaní, tí už boli. Mnohí ale zneužili dôveru strany. Archívne materiály sa predsa nemali dávať do verejnosti, tobôž robiť z nich kópie a posielať do zahraničia. Hovorím trocha vzrušene, ale nebolo správne, takto vyjadrovať názory. Je tu napríklad otázka, kto dostal Clementisa do kriminálu. Môj názor je ten, aby ľudia radšej mlčali a neotvárali veci, pretože keď ich otvoria, bude to aj proti nim.

Čo len tá inteligencia chce?

Otázka: Náš prístup k inteligencii? Čo sa stále chce s tou inteligenciou? Ako je to súdruhovia, prečo máme meniť pomer k inteligencii? Či sme mali azda niekedy nedobrý pomer? S inteligenciou predsa rátame ako so spojencom robotníckej triedy. Hodnotíme ju podľa toho, aké vklady prináša v prospech spoločnosti. Prečo by sme mali brať zvláštny zreteľ na inteligenciu? Je to otázka práce a otázka vkladania podielov na vytváraní hodnôt. Aj v robotníckej triede sú rozdiely. Predsa montér, ktorý vkladá veľký podiel do hodnoty, musí byť iný hodnotený ako robotník, ktorý chodí s vozíkom. Inteligencia, to sú aj členovia strany, majú rovnaké práva ako každý iný. No a keď sa jedná o kultúrny front, nemôžeme súhlasiť s názormi, ktoré sú proti zásadám strany, jej cieľom proti proletárskemu internacionalizmu. Nemôžeme v tom byť kompromisní. Kam by sme došli? Kde by bola zásada medzinárodného komunistického hnutia?

Ministerka neverná papierom

Otázka: Dokedy bude ministerkou súdružka Macháčová-Dostálová? Poznám súdružku Macháčovú od mladosti. Je to ministerka, ktorá pozná svoje závody, nielen riaditeľov, ale aj funkcionárov, predsedov závodných výborov ROH, pozná chod pracovísk. Je to schopná súdružka aj vo vláde. Možno, že nepozná technické veci, no princípy výroby ovláda. Je energická. Na druhej strane je veľkým patriotom svojho rezortu. Na rokovanie sa vždy dôkladne pripravuje, nie je vedená papierom.

Spracoval: J. VAVRINEC

ROĽNÍCKE NOVINY, 30. marca 1968, str. 1. a 3.

J. PODHORANY

VRÁTIME STRATENÚ DÔVERU

OTVORENE O TOM ČO NÁM CHÝBA V REPUBLIKE

Kto by sa nepamätal na film „Vlčie diery" a na výjav, keď dolu zrúnou letí drevo na zasekнutého drevorubača. Tento, aby si zachránil život, dá si odtať nohu. Varuj sa často ozývalo v horách, keď sa blížilo nebezpečenstvo. A nie je to len teraz, keď plénum ÚV KSČ a KSS povedalo „varuj". Ono nás to trápi už dlhší čas. Nie sú to [illegible]ace, ale roky. A je prečo takto uvažovať, veď ani domáca a tým menej zahraničná politika nás nemôže uspokojovať.

Kto prežil prvú ČSR a potom Mníchov nájde mnoho súvislostí v súčasnosti s tým, čo sme prežili. A kto by chcel novú republiku znovu rúcať? Takých určite niet až na malé výnimky. Ale preto, že máme našu republiku všetci radi, — preto treba odstraňovať všetko, čo náš ľud tlačí, čo zavadzia šťastnému životu, čo zavadzia socialistickému humanizmu a demokracii.

Aby naše rozhodnutia boli správne, musíme ich tak formulovať, ako by oni mali dopadnúť len na nás. Kto tvorí zákony pre iných a nie pre seba, zle pracuje. Hovorí sa, že sa nenarodil ten, aby vyhovel všetkým. To je pravda. Je však iné, keď zákon, vyhláška, vládne opatrenie dopadá na rušiteľov poriadku, lenivcov, zlodejov, povaľačov. To je správne. Zlé je, keď dopadne zákon na ľudí čestných, pracovitých, mravných len preto, že mali kritické slovo proti tým, ktorí rušili zákonnosť. Protiprávne zásahy postihli, vari až na malé výnimky, ľudí čestných, pracovitých. Pri všetkých kladoch, ktoré sme dosiahli (materiálne sa ľud má lepšie, životná úroveň stúpla) nie sme spokojní a tým menej šťastní. Ľud cíti akúsi stálu neistotu, či to, čo si nadobudne, ako si nadobudli drobní roľníci, keď nejedli a kupovali od panstva polia, hory, mu jedného dňa nevezmeme. To, čo sme vybudovali za posledných 20 rokov je neporovnateľne viac, ako sa vytvorilo za prvej Československej republiky. A predsa to nie je všetko. To je ako v rodine oplývajúcej hmotným dostatkom a predsa všetci sú nešťastní, lebo v rodine nieto úcty, lásky a porozumenia jedného k druhému.

SATISFAKCIU POSTIHNUTÝM

Nehumánne metódy dopadli predovšetkým na tých, ktorí na oltár vlasti kládli životy — za novú Československú republiku, trpeli a obetovali svoje majetky. V rokoch 1951—1960 nebolo dobré chváliť sa svojim dobrým pomerom k socializmu a priznať si odbojovú činnosť. Dnes široké masy ľudu čakajú čo sa stane? Tým, že sa vymení niekoľko osôb v čele KSČ a KSS, vlády a SNR, ktorí od roku 1951 formovali stav, v ktorom sa nachádzame, sa ešte veci plne nepomôže. Krivdy sa robili nielen zásahom jednotlivcov na ÚV KSČ a ÚV KSS, čelnými funkcionármi, ale gro krívd sa páchalo na dedinách a v okresoch.

Vrátiť sa k normálnym demokratickým formám si predovšetkým žiada odstrániť z vedenia tých, ktorí tieto protizákonné metódy uplatňovali a svojvoľne vládli. I keď dajme tomu, na návod „kohosi zhora". Títo ľudia nie sú zárukou odstránenia krívd. Treba dať satisfakciu tým, ktorí ujmu utrpeli.

Treba vykonať očistu v stranickom aparáte. Lebo tí súdruhovia, ktorí likvidovali statočných roľníkov po dedinách, dali ich vyviezť do pohraničia, dali ich žalárovať a konfiškovali im majetky, nebudú vedieť sa odosobniť a získať ľud, aby strane mohla byť vrátená dôvera. A bez dôvery sa náprava stať nemôže.

Pripravované voľby by sa mali odložiť. Bolo by treba vypracovať najprv novú ústavu a potom povolať do funkcií nových ľudí, ktorí budú zárukou krajšej budúcnosti. Ak by voľby prešli bez organizačných a administratívnych zmien, na forme by sa nezmenilo nič, náprava by sa nedosiahla. Tým, že volený funkcionár (tajomník alebo predseda) je volený na štyri roky bez predbežnej prípravy, s tým, že je vo vzťahu k širokej rodine na dedine a „pohárikovým priateľom", ostane stav v našich dedinách taký, aký je. Napraviť pomery v našich obciach znamená, vrátiť sa k osvedčenej forme administratívy, zriadiť obvodných štátnych notárov, ktorí pri zvýšenej požiadavke na vzdelanie (mali by mať vysokú školu právnickú alebo ekonomickú) vniesli by nápravu do neblahých pomerov na našich dedinách. Nie je správne, keď vedúcich funkcionárov národných výborov (vedúci odborov) voľbe za poslancov, čím sa funkcie komulujú a zodpovednosť za prácu znižuje!

NÁVRAT K OSVEDČENÉMU

Vari najbolavejšou stránkou nášho spoločenského života sú služby, remeslá, živnosti atď. Jestli chceme pomery napraviť a pracujúcim dať dobré, lacné a uspokojujúce služby, musíme sa i tu vrátiť k tomu, čo sa za staročia osvedčilo. Osobná zainteresovanosť je hnacím motorom celej spoločnosti. Konkrétny príklad máme v držiteľoch záhradok a záhumienok. Každý na kúsku role pracuje do úmoru. Nepočíta hodiny, ani náklady, a to čo vypestoval robí mu niekoľkonásobnú radosť: má svoj výrobok, pri práci má rekreáciu a svoje zdravie rekonštruuje. Bolo viac ako chybou, ba priamo nešťastím, všetko zospoločenšťovať. Koľko nám dá námahy kontrola, organizácia, riadenie malých živností atď. Nebolo treba zatvárať malé tehelne, elektrárne, pekárne, obchody, rušiť rôzne remeslá ako sú: murári, klampiari, zámočníci, obuvníci, krajčíri atď. Títo remeslá sú temer na pokraji zániku. Či súdruhovia, ktorí takto nemilosrdne siahli na tepnu drobného, každodenného života si pomysleli, koľko zla spôsobili? Keby sme mali na dedinách murárskych majstrov s jedným alebo dvoma pomocníkmi, jedným až dvoma učňami, zabezpečili by drobné stavby, opravy, čím by sa vyľúčil nešvár „pri pracovných a popracovných fušiek". V Bratislave, ale aj v iných mestách a dedinách, dostávajú sa držitelia niektorých domácich potrieb do zúfalého postavenia, keď im nemá kto opraviť rádio, televízor, musia jesť nechutný chlieb (v Bratislave sa pečú imitácie žemle, ktoré môžu slúžiť za puky na hokejové stretnutie, výnimku tvorí pekáreň na Slovanskej ulici, kde pečú chutný domáci chlieb).

PÝTAME SA MINISTROV

Všeličo nám v našej republike chýba. Ale že by sme mali málo hliny na tehlu, málo vápenca na výrobu cementu a vápna, to nikto neuverí. A tieto stavebné materiály nám chýbajú Ľudia, ktorí toto zapríčinili stoja i naďalej na čele národného hospodárstva. Dovoľujeme si opýtať sa podpredsedu vlády s. Ing. Šimúnka ako to pred rokmi plánovať? Mnohé výrobky ktoré vypustil do zahraničia nám dnes chýbajú! Súdruh minister poľnohospodárstva K. Mestek by vari mohol odpovedať, prečo svojho času likvidoval drobnú výrobu a zakázal trhy? Priviedol tak obyvateľov republiky v tom čase do zúfalého postavenia! Bolo by treba dať i ostatným ministrom otázku, ako sa oni zachovali, aby naše národná

6/93/X

hospodárstvo prekvitalo, čo urobili v prospech nášho ľudu? Ako gazdovali a gazdujú s pôdou, keď ročne stratíme asi 15 000 ha ornej pôdy? Dokedy s ňou vydržíme? Kto sa zodpovie za vydrancované lesy a za to, že miesto výrobkov z dreva vyvážame do zahraničia guľatinu. Čo je príčinou toho, že kým za prvej republiky mávali sme v júni 1937 na sklade 700 000 ton obilia, za slovenského štátu — bez južných okresov, najúrodnejších, pri nemeckom drancovaní sme vyžili a dnes ročne dovážame 1 mil. 300 000 ton obilia! Neboli tu napáchané rôzne chyby z neznalosti zákonov nielen prírody, ale i spoločnosti? Títo výteční národohospodári ešte ďalej organizujú, reorganizujú a zo závisti, že roľník na dedine si môže vychovať prasa, zajesť si vlastnej slaniny, vypiť si dobrej domácej slivovice, by ich najradšej všetkých týchto snaživcov zlikvidovali, alebo na ich výrobky uvalili vyššiu daň, ako je výrobná hodnota.

Ale ako pomôcť nášmu ľudu? Jednoducho. Uznať chybu, vrátiť drobné živnosti, dať štátnu podporu na zriadenie súkromných dielní, obchodu. Zabezpečiť v ústave drobné súkromné vlastníctvo tak, ako to bolo v Košickom vládnom programe prijaté a za ktoré požiadavky náš ľud išiel do odboja a do povstania. Tým by sa vrátila dôvera nášho ľudu k socialistickému zriadeniu, prestalo by šomranie a ľahostajnosť.

Rozvinutím služieb ponúkli by sme umiestniť 15-ročný dorast právo na tie úseky, v ktorých máme katastrofálne málo pracovníkov. K tomu však treba majstrov, továrišov i učňov. Nemeškajme, ale konajme. I tu sa ozýva „varuj", pokiaľ nebude neskoro.

Čierne pracovné knižky?

Nie malou pliagou našej spoločnosti je určitá skupina ľudí, ktorí zneužívajú naše zákonné, demokratické opatrenia. Tým, že sa vyhýbajú práci a povinnostiam k rodine. Koľko náš štát vynakladá cez podniky na takýchto jednotlivcov len preto, že nechceme mať v socialistickom zriadení nezamestnaných. Kto nechce dobrovoľne pracovať na seba a na svoju rodinu (deti, manželku), tomu treba vytvoriť podmienky prevýchovy (prevýchovné pracoviská) Kde by takýto delikvent zotrval potiaľ, kým sa nenaučí robiť na seba a na svoju rodinu. Pre zavedenie poriadku v tomto smere treba sa vrátiť k čiernym pracovným knižkám, v ktorých by sa zaznamenávali nielen pracoviská, ale i alimentačné povinnosti, aby pri zmene pracoviska zamestnávateľ vedel, s kým má do činenia a aké povinnosti preberá na seba. Dnes nie jeden otec i matka uteká od svojich detí, mení pracoviská, aby sa vyhli povinnostiam k vlastným deťom.

Rozpočet a istota

A ešte jeden moment z mnohých. Je divné, keď z roka na rok nemôžeme mať pevný rozpočet. Z roka na rok zostávajú nepreinvestované finančné prostriedky z príčin, že sa uvoľnili finančné prostriedky len koncom roka, keď sa kapacita výroby nemohla zabezpečiť. Počítali by sme, že tieto zvyšky finančných prostriedkov sa odrazia v budúcom roku a že rozpočet v nasledujúcom roku bude včas zostavený, ale tomu tak nie je. Dej sa opakuje z roka na rok. Dostať sa do ažúru znamenalo by oživiť staré účelové fondy (penzijný, stavebný, dopravný, cestný atď.), ktoré by sa osobitne spravovali. Napríklad penzijný fond za prvej ČSR mal sirotskú istotu. Štát si mohol z neho vypožičať, ale len za úrokový poplatok. Pravda, keď štátny zamestnanec odchádzal do dôchodku, išiel s plným základným platom. Nevytýkalo sa mu, že poberá bezpracný príjem, žiaľ po zrušení fondov dali sme všetko do spoločnej kasy. A kým bolo — ľahko prišlo — ľahko išlo — doma i do zahraničia sme rozdávali.

Celé naše úsilie by malo smerovať k tomu, aby sme sa vrátili k lepším pracovným metódam, aby sme tak získali dôveru nášho ľudu, aby sa zlepšil pomer k práci a mohli sme vytvárať nové hodnoty, k čomu sme pravda potrební všetci. Náš národ je usilovný, viac robiť, viac sa odriekať, keď je treba, ale mu ide o jedno. Aby mal istotu, že to, čo si dnes nadobudol, mu zajtra pod nejakým fígľom nezoberieme.

Ako to bude pekne, keď každý bude pracovať na svojom. Keď federatívne vlády budú riešiť svoje problémy a ústredná vláda zložená „jedna k jednej" sa bude starať o spoločné. Dnes je celý slovenský národ za federáciu. Okrem tých, na ktorých sa mylne opierali likvidátori slovenského národa, ktorí za misu šošovice, za ministerské kreslo a vysokú funkciu boli ochotní zapredávať svoj vlastný národ. Som rád, že „varuj" zaznelo skôr, ako by bolo neskoro. Sila Československej republiky sa umocňuje spokojnosťou Čechov a Slovákov, ako dvoch bratských — rovnoprávnych národov.

J. PODHORANY

ROĽNÍCKE NOVINY, 30.3.68, str. 1.

ROĽNÍCKE NOVINY, 29. marca 1968, str. 3.

POOBZERAJME SA AJ OKOLO SEBA

Chyby sú nielen „hore"

Pred okresnými konferenciami strany a taktiež po uplynulé dni sme si často kládli otázku, či v zápale diskusií — nezahŕňame na pracoviskách robiť. Po doterajších dialógoch by sme však mali otázku obrátiť. Či sme práve na pracoviskách dokázali konkrétne a adresne diskutovať. Je pravda, v minulosti sme nezriedka — často iba medzi riadkami — kládli za vzor demokracie okrem iného tiež skutočnosť, že vo vyspelých štátoch možno síce kritizovať prezidenta, vládu, ale v žiadnom prípade nie majstra a prispôsobme si túto zásadu na naše podmienky — námestníka, alebo riaditeľa. Nuž ak toto pokladáme za atribút demokracie, tak dnes to u nás — pokiaľ ide o kritiku štátnych funkcionárov — máme.

Zdá sa však, že v súčasnej konkrétnej situácii sme zostali iba na polovici cesty. Na okresných konferenciách strany a na početných verejných besedách odznelo povšimnutie odsúdenie a kritiku nedostatkov najvyšších funkcionárov strany a vlády. No šetrili sme a dominujeme sa, že na našu škodu aj naďalej šetríme kritikou tých, ktorí realizovali praktiky a metódy starého konzervatívneho vedenia našej spoločnosti v podmienkach podnikov a závodov.

V posledných dňoch sme absolvovali celý rad aktívov a mítingov, na ktorých predstaviteľia politického a hospodárskeho života na Slovensku otvorene odpovedali na otázky prítomných. Pritom možno až príliš často odznela myšlienka, že na Slovensku sme si mnohé problémy, o ktorých dnes tak živo diskutujeme, šťastí vyriešili pred piatimi rokmi. A tak vraj u nás náš celý obrodný proces o stupeň pokojnejší charakter ako v českých krajoch. Iste je na tomto vela pravdy. Ale predsa len porovnajme. Ak slovenský Ústredný výbor KSS si aj napriek centralisticko-mocenskej politiky Prahy dokázal zachovať viac demokracie, prečo sa to výraznejšie neprejavilo aj v ostatných slovenských ústredných orgánoch. A to už nehovorime o nižších stupňoch politického a hospodárskeho riadenia. Dominujeme sa totiž, že sa nám nepodarí dovieť demokratizačný proces až do konca, ak sa na Slovensku skryjeme za tézu: Za všetko zlé, čo tu bolo, môže iba celoštátne centrum.

Z mnohých prejavov posledných dní veľmi nástojčivo prenikla myšlienka, že je nám treba vyčistiť si stôl, posilniť dôveru pracujúcich a presvedčiť ich o tom, že obrodný proces u nás nebudú uskutočňovať ľudia, ktorí svojím prisluhovaním starým metódam ho vlastne vyvolali. Ale predstavme si teraz roľníka, družstvo, ktorý sice veľmi adresne a zasvätene vie kritizovať ministra, funkcionárov nákupnej organizácie, výrobcov poľnohospodárskej techniky a vôbec našu politiku, ale neodváži sa povedať otvorene svoj názor o svojom predsedovi JRD, funkcionároch národného výboru, dokonca okresného výboru strany.

Možno sme si už príliš vydýchli, keď konečne pod tlakom celej verejnosti odstúpil súdruh Novotný. Ale nám sa zdá, že pritom si ešte ušlachtene vydýchli aj tisícky malých Novotných a Cvičkov, ti, ktorých doteraz kritika obišla a ktorí teraz s vysúkanými rukávmi tak ako nie raz v minulosti volajú: „Hurá do demokratizačného procesu."

Z celého doterajšieho priebehu diskusií spontánne a jednoznačne vytryskla požiadavka slovenského národa na spravodlivé, federatívne štátoprávne usporiadanie v Československu. Váhajúcich a maloverných ekonómovia uhezpečujú, že po hospodárskej stránke to nebude krok do neznáma. Pritom, pravda, zdôrazňujú, že nové, federálne Slovensko, ako rovnoprávna súčasť integrovanej československej ekonomiky, bude potrebovať pre svoj ďalší rozvoj prezieravú politiku, ako základnú podmienku pre uplatnenie moderného súčasným svetovým skúsenostiam zodpovedajúceho systému riadenia.

Nie je bez zaujímavosti, že práve v názoroch ekonómov sa kladie mimoriadny význam na docenenie poľnohospodárstva, lebo Slovensko je jednou z mála európskych krajín, ktoré sú vo výrobe poľnohospodárskych produktov nielen nebestačné, ale prebytkové. Naši poľnohospodárski vedia, že práve tu máme ešte veľa rezerv.

Dominujeme sa, že ak máme byť všetci hospodármi v našej ekonomike, každý na svojom úseku, mali by sme sa ešte teraz dobre pozhŕňať a využiť príležitosť, aby naším príspevkom do svetových skúseností socializmu boli na každom stupni riadenia vysoko kvalifikovaní odborníci a výsledkom tohto demokratizačného procesu — rast životnej úrovne pracujúcich.

Nepremárnime šancu. Veď tých nesklopných zatiaľ ešte nekritizovaných a neodvolaných, malých Novotných, čí Cvičkov možno kritizovať, použil sa na doterajších chybách, možno im tiež poďakovať za doterajšiu snahu — ale treba ich vymeniť!

Z. LIPTÁK, L. BARTEK

ROĽNÍCKE NOVINY, 30. marca 1968, str. 7. 8/93/XI

ZA SERIÓZNU REHABILITÁCIU ŠTEFÁNIKA

Päťdesiate výročie vzniku Československej republiky sa stáva príležitosťou pre pravdivé a spravodlivé zhodnotenia našich najnovších dejín. I tento medzník dejín našich národov nás presvedčí, že dejiny sa netvoria jednostranne, ale naopak, sú predmetom a výsledkom protirečenia, bez ktorého život nikdy neexistoval, ale ani nebude existovať.

Dejiny napr. potvrdili, že to, čo sa z hľadiska rozvoja slovenského národa javilo v istej historickej situácii ako pokrokové, nemuselo z hľadiska proletárskeho internacionalizmu a jeho materialistického chápania zodpovedať v plnej miere jeho potrebám. Konkrétne z hľadiska pokrokového vývoja vo svete sa v r. 1848 žiadala účasť Slovákov na strane maďarskej revolúcie, avšak z hľadiska osudov slovenského národa by bola mala táto účasť pre náš národ nepriaznivý dosah. Podobne protirečivý vývoj bol aj pri vzniku Československej republiky, najmä so zreteľom na zahraničný odboj Masaryka, Beneša, a Štefánika. Poznamenávam, že každý človek sa v živote dopustí chyby, i keď nemá v úmysle urobiť ju. Veď ani dieťa matku v dospelosti neposudzuje zle v takom prípade, ak za prehrešenie ho v detstve patrične potrestala. Z tohto vyplýva, že konkrétne náš Štefánik, ktorý stále žije v srdciach nášho ľudu, nemyslel to tak zle so slovenským ľudom, ako sme sa v minulosti snažili verejnosti nahovoriť. Napr. sovietski vedci a politickí činitelia už v záujme marxistického riešenia národnostnej otázky veľmi dobre chápu potrebu využitia národného citu a tradícií pre pokrok veci. Preto veľmi ťažko vlem pochopiť, pre aké príčiny by sme sa nemohli aj my pozerať na Štefánikovu osobnosť a úlohu aj kladne. Štefánik sa stal skutočným národným miláčikom Slovákov, a to nielen pre účasť v zahraničnom odboji a zásluhy o vznik ČSR, ale aj pre jeho neodškriepiteľnú vedeckú činnosť. Pod jeho menom ľud povstal proti fašistom v období Slovenského národného povstania. Partizánska brigáda generála Milana Rastislava Štefánika predstavovala veľkú silu v boji proti nemeckým fašistom. Preto tým bolestnejšie sme prežívali skutočnosť, že v rokoch kultu sme likvidovali všetko, čo súviselo so Štefánikovým menom. Dokonca obec Štefánikovce sa musela rýchlo premenovať na Rovinku, len aby to v niekom nevyvolalo zlý dojem.

Dr. Milan Rastislav Štefánik, ktorý sa narodil 21. júla 1880 v Košariskách v rodine chudobného evanjelického farára, študoval a žil väčšinou z rôznych podpôr, ktoré sa dávali len veľmi nadaným žiakom. Vysokoškolské štúdium predovšetkým absolvoval v Prahe, a to najprv na technike odbor stavebného inžinierstva a potom neskoršie urobil doktorát prírodných vied na univerzite so zameraním na astronómiu. R. 1903 Štefánik rediguje Umelecký hlas, ktorý vychádzal len tri mesiace a ktorý osvetľoval problémy umenia a kultúry zo stanoviska spolku Detvan. Články o Slovensku uverejňoval aj na stránkach pražského denníka Čas.

V roku 1904 Štefánik odchádza do Paríža. Po viacmesačnom blúdení začal pracovať až v máji 1905 na meudonskej hvezdárni, a to len ako hosť, zadarmo. Rovnako si sám financoval z úžičiek aj pozorovanie zatmenia slnka v Turkestane r. 1905. Jeho podmienky pre vedeckú činnosť sa zlepšujú až v r. 1906, keď má na starosti administratívu spoločnosti montblanckých hvezdární. Sídlo tejto spoločnosti sa nachádzalo v Chamonix, v kúpeľnom meste na úpätí Mont Blancu. Tu Štefánik získal mnoho cenných známostí. Neskôr sa Štefánik viac zaoberal meteorológiou a bezdrôtovou telegrafiou. Odbornú veľkosť Štefánika treba vidieť najmä v tom, že mal veľké vedomosti z odboru rádiotelegrafie, meteorológie a astronómie.

Štefánik však prejavoval mimoriadny záujem aj o hospodárske podnikanie. Najmä komerčným otázkam často venoval mimoriadnu pozornosť. Pod vplyvom svojho švagra I. Izáka, ktorý bol riaditeľom Ústrednej banky v Budapešti sa veľmi živo zaujímal o Slovensko, a to predovšetkým o peňažníctvo. Štefánik sa ako vedec dosť ťažko prebíjal v cudzine, kde hľadal tajomstvo vesmíru vo všetkých svetadieloch. Najmä jeho výpravy na Mont Blanc, do Španielska, Turkestanu, ďalej jeho cesty do francúzskej Oceánie a Južnej Ameriky zohrali veľmi dôležitú úlohu v jeho vedeckom živote.

Pozoruhodné sú aj vojenské úspechy Štefánikove. Bol vôbec prvým slovenským generálom počas prvej svetovej vojny. Tým, že bol aj jedným z prvých letcov, stal sa pre slovenský ľud pýchou, tak ako sa stal Gagarin pýchou pre sovietsky ľud.

K Štefánikovi sa pracujúci našej vlasti môžu skutočne s hrdosťou hlásiť aj z hľadiska zásluh o vytvorenie Československej republiky. I keď vtedajšie zložité pomery v Rusku ho chtiac-nechtiac spoločne s Masarykom a Benešom postavili do protikladu s Červenou armádou, nebolo by správne pre túto záporný črtu jeho osobnosti zatracovať aj všetko kladné, čo svojou prácou pre oslobodenie nášho národa z rakúsko-uhorskej poroby a pre vytvorenie ČSR vykonal.

I keď medzi Štefánikom a Benešom existovali rozpory, bolo by nesprávne spájať jeho tragickú smrť 4. mája 1919 s protičeskými zámermi. Konečne Štefánik bol aj v Čechách u väčšiny ľudu obľúbený.

Kto po ňom strelil a z akého dôvodu, to nech sa stane predmetom skúmania našich historikov. My si plne uvedomujeme, že vtedy boli polnutí dní pri Bratislave spojené a bojom proti Maďarskej republike rád. Nuž u tieto pomery buď vedome alebo nevedome vytvorili možnosti zostrelenia lietadla, ktorým sa Štefánik vracal z Talianska.

Daniel RAJNIAK
promovaný pedagóg a filozof

ROĽNÍCKE NOVINY, 1. apríla 1968, str. 1. a 3. 9/93/XI

Úvahy nad federáciou

Slovenská národná rada žiada pre Slovákov federáciu. V rozpakoch sú a čudujú sa tomu len tí, ktorí nevedia, že je to samozrejmé právo národa. A takým sme. Aj Lenin jasne hovorí, že v socialistickom štáte si má každý národ vládnuť sám a žiaden národ nesmie ani najmenej pocítiť, že mu vládne iný. Lenin vie, prečo tak uvažoval. Národný útlak v akejkoľvek podobe a miere je najbolestivejší...

-O-

Vraj sme na federáciu nedorástli. To nie je pravda. Máme odchovaných, na slovo vzatých ekonómov i politikov a národohospodárov, ktorí nech to presne vyrátajú a národu povedia. Aby nám už nikto neklopal na plece, že na nás doplácа. Ale nech sa všetko poráta. Aj to, že my tu máme hrubý priemysel, ale nemáme spracovateľský, ktorý poskytuje oveľa väčšie možnosti zárobku. Aj drevo si chceme spracúvať doma a nie doplácať na to, že ho vozíme na spracovanie do českých krajov. Aj to nech sa poráta, že ta dovážame obilie a mäso a za čo, aj že sme do českých krajov dodali už do 350 000 pracovníkov. Aj to nech sa poráta, že nevyberáme svoj podiel pre ústredné úrady, pre zahraničné služby, armádu atď. Nuž, teda všetko porátať. Pekne po bratsky.

Hovorili sme, že pomaly pol milióna Slovákov sme poslali pracovať do českých krajín. Je to iste bratské gesto. Pomôžem ti, brat môj, keď nemáš dosť síl. No pri rozvíjaní Slovenska na úroveň českých krajín budeme aj my potrebovať každé usilovné ruky. A ešte niečo. Slovenčina a čeština sú si blízke, tak ako blízki sú obaja bratia. No materčina je Slovákovi ešte bližšia. A tak je bratské, aby sa rešpektovali aj národné práva Slovákov, pracujúcich v českých krajinách, ako napríklad na Ostravsku. A je to aj právo na školy v materinskom jazyku. Aj právo na slovenskú kultúru, na vlastné kultúrne zariadenia. Ísteže na míle od toho je, ak sa do týchto oblastí objedná nová slovenská kniha v jednom exemplári... Aj to je otázka bratskosti, uplatnenie zásady „rovný s rovným".

-O-

To „rovný s rovným" treba domyslieť a uskutočniť všade, azaj bratsky. Je ono v slove „Československý" a aby to bolo jasné, aj skratka je „čs.". Teda správne ČSSR, Kčs, ČSTV a podobne. Ale potom prečo naraz „ČT" — Československá televízia, „ČR" — Československý rozhlas, „Čedok" — Československá dopravná kancelária a podobne? Je načase zaviesť dôsledne skratku „čs.". — Takisto by sa malo prestať s názvami „Československá akadémia vied" — „Slovenská akadémia vied", „Komunistická strana Československa" — „Komunistická strana Slovenska", „Sväz československých spisovateľov" — „Sväz slovenských spisovateľov" a podobne. Rovný s rovným znamená, že máme ustanovizne české, slovenské a spoločné — československé. Nie div, že z tohto nášho chaosu v pomenovaniach je zmätok aj v zahraničí, že tam všetko považujú za české a i Slovákov si pletú s Čechmi.

Federatívne orgány vlády

Federácia má znamenať pre Slovensko aj samostatný národný orgán zákonodarný a taktiež orgán vlády a výkonný. Názov „Slovenská národná rada" má už svoje historické opodstatnenie. Nuž bolo by symetrické a aj pekné, aby si aj naši bratia pre svoj národný orgán zvolili podobné pomenovanie. Iné je to už pokiaľ ide o slovenský vládny a výkonný orgán. Slovenská národná rada v povstaní „poverovala" vyvolené osoby výkonom svojich revolučných aktov. Tak vznikli „poverenící Slovenskej národnej rady". Tak sa aj po oslobodení ponechá názov „povereník" a „Sbor poverenikov". Nebolo to riešenie šťastné, najmä pre veľkú kolísavosť pôsobnosti týchto orgánov, ktorá viedla k dnešnému záveru, že sa orgány neosvedčili. No názov „povereník" vyvoláva rozpaky — často trápne aj pre nositeľa tejto ústavnej funkcie — v zahraničí. Je to minister? Je to člen vlády? Často aj člen vlády, minister nepovažoval poverenika za činiteľa svojho rangu. Nuž federácia by aj tu mala priniesť jasno. V ústavných zriadeniach i v medzinárodnej diplomacii je vžitý názov „minister". Tak aj budúci členovia či už českého, či slovenského národného vládneho orgánu by sa mali volať ministrami, prípadne národnými ministrami, ak by celoštátni ministri sa volali „štátnymi ministrami". Voľme toto riešenie v súlade so zásadou rovný s rovným a pomenovanie „poverenik" odovzdajme histórii.

Ako s národnosťami?

Len čo zavanulo nové ovzdušie, ozvali sa aj naši občania maďarskej národnosti. Chcú mať svoje národnostné práva zakotvené v ústave a zákonoch. Treba im prisvedčiť. V socialistickom štáte nemá miesta akýkoľvek národnostný útlak alebo nerovnosť. No pozrime sa za naše južné hranice a tam nájdeme desiatky čisto slovenských obcí, ktoré nemajú slovenskú školu, možnosť vyžívania sa v materčine. Nuž bolo by zase bratské, aby sme v duchu internacionalizmu dohodli sa o týchto veciach s našim južným susedom a spojencom. Bolo by to správne, však?

Sme v srdci Európy?

Na prahu federácie si my, Slováci, musíme uvedomiť mnohé. Obnovuje sa naša tisícročná štátnosť. Musíme si zastať dôstojne a pevne svoje miesto medzi ostatnými národmi strednej Európy. K tomu nám treba na prvom mieste vyberať do vedúcich štátnych i hospodárskych funkcií ľudí čestných, schopných a kvalifikovaných, akých sme si už za roky po oslobodení vychovali. Takýmito musíme čo najskorej nahradiť aj tých, ktorí sa v dobe administratívneho diktátu dostali na vedúce miesta, hoci pre ne nemali a nemajú schopnosti, i keď často majú v rukách aj diplomy. Často sa ta dostali protekciou, či politickou, či rodinkárskou. Našim heslom musí byť: do čela len ľudí najlepších. Nemôžeme si ako malý národ dovoliť, aby nášmu vývinu vpred prekážali ľudia neschopní a za to brali ešte vysoké platy. Vôbec: musíme prejsť na systém: zaplatiť každého — a to dobre — len podľa dobre a kvalitne vykonanej práce. Našim najvyšším snažením musí byť vládnuť a hospodáriť tak, aby sa čo najlepšie mal náš ľud, našli robotníci a roľníci, aby sme nemali nezamestnaných, bledných, nevzdelaných. Slovom: nech si náš národ vládne múdro — a samozrejme v najkrajšej zhode so svojím českým bratom.

Dr. M. Javorský

ĽUD, 29. marca 1968, str. 3.

Čo prinesie rehabilitačný zákon

Obrodný proces, ktorého sme svedkami vo všetkých oblastiach nášho života, nastolil s celou rozhodnosťou aj požiadavku dovŕšenia rehabilitácie všetkých neprávom odsúdených v politických procesoch v rokoch 1948—1956. Doteraz platná právna úprava však v plnej miere nezabezpečuje dôsledné dokončenie rehabilitácie. Neumožňuje napríklad účinne uplatniť sťažnosť pre porušenie zákona vo veciach, kde Najvyšší súd už raz na podklade sťažnosti pre porušenie zákona rozhodoval a nedostatočne rieši tiež náhradu škôd, spôsobených nesprávnym súdnym rozhodnutím. Je teda iste správne, že Ministerstvo spravodlivosti prikročilo k vypracovaniu zásad novej zákonnej úpravy súdnej rehabilitácie, ktoré už vláda prerokovala a ktoré sa teraz upresňujú pripomienkami právnických fakúlt, Československej akadémie vied i justičných pracovníkov. Do dvoch týždňov ich ministerstvo opäť predloží na prerokovanie vláde a tá potom výborom a plénu Národného zhromaždenia.

Aká hlavná zásady zakotvuje návrh rehabilitačného zákona? Predovšetkým umožňuje preskúmanie rozsudkov v politických procesoch Štátneho súdu a ďalej krajských a Najvyššieho súdu, keď rozhodovali ako súdy prvého stupňa. Ide o rozsudky z rokov 1948—1956. Revízii na rozdiel od minulosti nebude brániť skutočnosť, že v tej istej veci prípadne už raz Najvyšší súd rozhodoval na podklade sťažnosti pre porušenie zákona. Revíziu nesmie robiť nijaký iný orgán, ako súd.

V súvislosti s kompetenciou súdov vykonávať takéto revízie počíta návrh zásad nového zákona s troma možnosťami, pričom pre jednu z nich sa bude treba rozhodnúť. Prvá predpokladá, že súdne rozhodnutia preskúmajú podľa platných predpisov príslušné súdy na základe mimoriadnych opravných prostriedkov. Druhá — zdá sa — najprijateľnejšia alternatíva uvažuje tak, že by súdne rozhodnutia preskúmali osobitné senáty krajských súdov a vy-

Možnosť revízie politických procesov z obdobia 1948—1956 ● Dôsledné riešenie náhrad škody ● Tri alternatívy revíznych súdnych senátov

šších vojenských súdov, zložené zo sudcov, ktorých by do tejto funkcie zvolilo Národné zhromaždenie. Táto alternatíva by v širokej miere poskytovala záruky, že rehabilitácie budú postupovať urýchlene, dôsledne a v plnom rozsahu. Senát takto zvolený by sa skladal z troch sudcov z povolania a z dvoch sudcov, ktorí funkciu vykonávajú popri zamestnaní. Voľba sudcov Národným zhromaždením by zabezpečila ich celkom nezávislé postavenie voči krajským a iným orgánom. Napokon tretia navrhovaná možnosť je zriadenie zvláštnych súdnych tribunálov pre takúto činnosť na podklade ústavného zákona v Prahe, Brne a Bratislave. Vo všetkých troch prípadoch by však — pochopiteľne — z rozhodovania museli byť vylúčení ľudia, ktorí v období r. 1948—1956 ako sudcovia na tomto úseku pôsobili.

Revízne konanie by sa začalo na návrh odsúdeného, alebo osoby, ktorá je podľa trestného poriadku oprávnená podať takýto návrh v prospech odsúdeného, alebo na návrh prokurátora, pričom by sa mal návrh podať najneskôr do jedného roka odo dňa účinnosti pripravovaného zákona. Podnet k podaniu sťažnosti pre porušenie zákona, adresovaný už v minulosti generálnemu prokurátorovi, alebo predsedovi Najvyššieho súdu, ak neviedol k úplnej rehabilitácii, má sa považovať za návrh na začatie revízneho konania.

Ak budú v revíznom procese v minulosti postihnutí sprostení obžaloby, majú od štátu nárok na náhradu škody. Tento nárok prechádza i na ich dedičov. Uvažuje sa o úprave zásad pre náhradu takýchto škôd v tom zmysle, aby sa nelíšila len právnej úmy, vzniklej v súvislosti s väzbou a výkonom trestu, ale aby sa rozšírila aj na škody, ktoré sú v priamom súvise s konaním trestného stíhania. Ďalej, ak sa pôvodne vynesený nesprávny rozsudok zverejnil, zaradí súd aj zverejnenie rozhodnutia, znamenajúceho rehabilitáciu nesprávne odsúdeného. ●

F. NOVÁK

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 12/68, 22. marca 1968, str. 3, a 11.

Ohlas výboru Sväzu slovenských spisovateľov

11/93/XI

1.

Dnes je už azda každému jasné: posledné pléna ÚV KSČ sú najvýznamnejším uzlovým momentom v dejinách našich národov od Februára 1948. Začína sa prestavba štruktúry nášho politického života, lepšie vyhovujúca požiadavkám doby, začína sa vytvárať nový, dôstojnejší vzťah jednotlivca k vládnúcim orgánom a najmä vládnúcich orgánov k jednotlivcovi. Celou spoločnosťou začína prenikať nové chápanie úlohy jednotlivca ako spolutvorcu vlastného osudu, nielen individuálneho, ale aj spoločenského.

Keď dnes hovoríme o záporných javoch v predošlom období, hľadáme vinu v „systéme osobnej moci". No ten, kto sa neuspokojuje obviňovaním osôb a komu nestačí vysvetľovať všetko takými či onakými vlastnosťami ľudí vo vysokých funkciách, vidí, že „systém osobnej moci" pramenil z deformácií, ktoré nám zanechal takzvaný „kult osobnosti", deformácií dosiaľ dôsledne neodstránených. Ale z čoho pramenilo to, čo nazývame — veľmi nepresne — „kultom osobnosti"?

Historická veda iste raz odpovie na túto otázku komplexne, preskúmajúc a zvážiac mnohé faktory. No jedno je viditeľné aj prostým okom už dnes: takzvaný „kult osobnosti" a „systém osobnej moci" mohli vzniknúť a udržiavať sa len tam, kde moc bola monopolizovaná, do vysokej miery koncentrovaná, kde sa vytvorila spoločenská štruktúra bez účinnej kontroly vládnúcej moci, inak povedané bez stáleho tlaku demokracie.

Preto jedinou zábezpekou, aby sa tie či iné javy minulých období, ktorých škodlivosť dnes vidíme, už nevrátili, je vytvoriť skutočne fungujúcu socialistickú demokraciu, vytvoriť kontrolu moci na všetkých stupňoch od najnižších po najvyššie, a to kontrolu čo najvšestrannejšie zabezpečenú ako prirodzené právo občana, nie azda iba tolerovanú do prípadného odvolania.

Je to pre socialistické hnutie nová úloha a na nás, občanoch tohto štátu, leží veľká historická zodpovednosť. Nie iba zo senzáciechtivosti sa na nás upierajú — nadnesene povedané — oči Európy a sveta, nie omylom kruhy socializmu nenaklonené vyslovujú obavy, že zdar procesu u nás začatého môže obnoviť príťažlivosť socializmu aj tam, kde bola otrasená.

No aj keby sme si odmysleli dosah, aký naše dnešné hľadanie nových ciest môže mať na vývin socializmu aj mimo nášho územia, alebo ako škodlivo a možno nenapraviteľne by mohlo zapôsobiť prípadné zlyhanie tohto pokusu dokázať zlučiteľnosť socializmu s maximálnou možnou slobodou jednotlivca — nemôžeme si odmyslieť, že sa rozhoduje o osude našej vlastnej spoločnosti na dlhé desaťročia.

Komunistické hnutie vždy hlásalo, vo svojej teórii vždy predpokladalo také usporiadanie spoločnosti, ktorá by bola spoločnosťou naozaj slobodných a naozaj rovnoprávnych občanov. Sme povinní uskutočniť tento ideál v praxi.

Odstránenie biedy a vykorisťovania človeka človekom na to nestačí, je iba jedným krokom, i keď nevyhnutným. Ten sme urobili. No socialistická demokracia, ak nemá ostať prázdnym slovom, musí oslobodiť občana od akéhokoľvek nátlaku a umožniť mu činný podiel na správe verejných vecí. Treba si priznať, že toto právo občana bolo v praxi dosiaľ značne obmedzené.

2.

O pluralitnej koncepcii, ako sa črtá napríklad v úvahách rozvíjaných v Komunistickej strane Talianska, sa podľa všetkého u nás nateraz neuvažuje, náš štát pravdepodobne v tomto vývinovom štádiu ostáva štátom s jednou vládnúcou stranou. Tým väčšia je jej zodpovednosť, tým zrejmejšia jej povinnosť zabezpečiť prirodzené občianske práva všetkým, aj nečlenom strany, tvoriacim väčšinu obyvateľstva.

Celkom primárnym predpokladom demokracie je sloboda slova, sloboda prejavu, možnosť občanov otvorene vyslovovať svoje názory. Rešpektovanie tejto slobody je jednou zo základných záruk, aby sa vláda jednej strany nemohla kedykoľvek či už zvrhnúť na diktatúru väčšej-menšej skupiny ľudí nad ostatnými občanmi, či podliahnuť iným deformáciám, dnes ešte nepredvídateľným. Podľa slobody prejavu, ako sa bude uplatňovať v konkrétnej dennej praxi, budeme môcť posúdiť, či sú tu nejaké záruky pred regresiou, pred návratom tých javov minulosti, čo hanobili rovnako náš vývin duchovný ako hospodársky.

Nemožno sa čudovať — po skúsenostiach z rokov 1956/58 a 1963/64 — ak veľké skupiny občanov sa dnes ešte obávajú takýchto návratov a regresií, ak ich znepokojujú rozličné znova vztyčované prsty a pokus zabrlakovať diskusiu. Historická skúsenosť nás učí, že zárukou nikdy nemôžu byť iba noví ľudia, aj keby boli tí najistotnejší a keby ich viedli tie najrýdzejšie úmysly. Zárukou môže byť len zmena systému a v našom prípade možnosť sústavnej verejnej kontroly, a to taká, aby sa spod nej, spod verejnej kontroly všetkých občanov, nevymykal nikto, nijaký jednotlivec a nijaká organizácia, aby tejto kontrole nikto nemohol predpisovať hranice. Štát a jeho orgány musia byť kontrolované všetkými občanmi, nie iba ich časťou, lebo je porušená zásada rovnoprávnosti občanov.

Nestačí obmedziť práva cenzúrnych orgánov. Potrebné je urýchlene zrušiť akúkoľvek predbežnú cenzúru a fixovať tento stav zákonom pre každého záväzným. Novelizovanie dnešného zákona, respektíve jeho zmenu pokladáme za jednu z najaktuálnejších úloh Národného zhromaždenia, ale predsa za riešenie iba dočasné, do vypracovania novej ústavy. Nazdávame sa, že nová ústava by mala výslovne vylúčiť možnosť obnovenia predbežnej cenzúry, a to v akejkoľvek podobe a vykonávanej akýmikoľvek kanálmi.

Musíme si totiž priznať, že by nestačilo odstrániť štátne cenzúrne orgány. Tak, ako strana dnes pokladá za nesprávne a škodlivé direktívne zasahovať do priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných sfér materiálnej výroby, treba aj v oblasti slovenskej tvorby vytvoriť a zaručiť situáciu, ktorá vylúči aj skryté direktívne usmerňovanie všetkej (teda aj nestranníckej) tlače, a publicistiky stranníckymi orgánmi. Takéto direktívne usmerňovanie by totiž do značnej miery eliminovalo odstránenie predbežnej cenzúry, nehovoriac už o tom, že by sa takto znova zavádzala skrytá zásada nerovnosti občianskych práv, keďže by jedna časť občanov mohla fakticky obmedzovať právo iných občanov na slobodu slova, čiže v skutočnosti porušovať ústavu.

Táto naša požiadavka nie je v rozpore so zásadou, že komunistická strana si má v našej spoločnosti zachovať vedúcu úlohu. Ide však o to, aby skutočne viedla, a viesť neznamená príkazovať a zakazovať, ale na základe vedeckého rozboru a poznania ukazovať cestu, znamená to autoritou nie raz navždy danou, ale denne znova získavanou dosahovať, aby slobodní občania slobodného štátu sa s dôverou denne obnovovanou okolo strany zoskupovali a z vlastnej slobodnej vôle ju nasledovali.

Ide nám o to, aby sa či už orgány strany, či jej aparát nemohli odtrhnúť od vôle ľudu. Keby sa od nej odtrhli, hoci s najlepším úmyslom, nevyhnutne by sa premietali do vedomia občanov ako sila represívna, čo nikdy nemôže vzbudzovať sympatie. V záujme socializmu je potrebné, aby vedecky podložená politika strany bola trvalou silou inšpirujúcou, ako bývala kedysi, a aby ju občania štátu takto aj vnímali.

Všetko dostať povedané o tlači týka sa aj rozhlasu a televízie. Tieto významné orgány masovej komunikácie by mali byť orgánom celého spoločenstva, aby bolo zaručené, že budú výrazom neskreslenej verejnej mienky, že v nich bude prebiehať skutočný dialóg občanov s vládnucou mocou a že sa z neho nemôže kedykoľvek znova stať monológ vládnucich. Treba uvážiť, či by sa napríklad ku každému riaditeľovi rozhlasu, televízie, filmu atď. nemala vymenovať akási správna rada, do ktorej by svojich slobodne volených a nikým ďalším neschvaľovaných zástupcov delegovali — okrem iných — napríklad aj Zväz spisovateľov, novinárov, filmových umelcov atď.

Tlač, rozhlas, televízia sa musia stať orgánmi verejnej mienky. To nehovoríme v úzkom záujme spisovateľov, publicistov či novinárov. To je životná otázka socialistickej demokracie, socializmu bez deformácií. Alebo vytvoríme systém, kde masové komunikačné prostriedky budú časťou integrálnej kontroly moci, alebo nás pred budúcimi deformáciami nikto neuchráni.

3.

Pravda, sloboda prejavu nie je jedinou zárukou. Treba vybudovať celý systém náväzných kontrolných inštitúcií. Nie sme právnici, aby sme v tomto mohli podávať presné návrhy. No jedno je isté: niečo iné je vypätá revolučná situácia, ovplyvňovaná zreteľmi bojovými, strategickými, niečo iné normálny mierový stav spoločnosti, keď už nehrozí zvrat a občania majú nárok na právnu istotu. Existujú isté dávno známe zásady, ktoré nie sú nijakým buržoáznym prežitkom, ba ani nie výdobytkom buržoázie, nie výsledkom starých, strastiplnou cestou získaných skúseností ľudstva. Napríklad: Že bez rozdelenia moci zákonodarnej, vládnej a výkonnej vždy tu bude prílišná koncentrácia moci a nebude možná dostatočná a účinná jej kontrola. Že tam, kde tajné voľby nie sú povýšené na princíp, je ľahšie manipulovať s verejnou mienkou a prekrúcať želania občanov. Že ak nelaká celkom nezávislá inštitúcia nebdie nad prísnym dodržiavaním ústavy, odmietajúc všetky zákony a nariadenia, ktoré by s ňou boli v rozpore, vždy niekto dostatočne mocný bude v pokušení ústavu porušovať alebo obchádzať. Že bez skutočnej nezávislosti súdov nemožno očakávať skutočne nestranné prisluhovanie spravodlivosti. V tejto poslednej veci podľa nášho názoru by akékoľvek zasahovanie do práce súdov malo byť nielen zakázané, ale každý takýto pokus, nech by ho urobil ktokoľvek, by mal byť trestný, lebo jedinou direktívou tu smú byť zákony.

Napokon chceme poznamenať, že medzi práva občana patrí aj právo na slobodu pohybu, a to doma i v zahraničí. Stav, keď sa k pasom u nás ešte vydávajú krátkodobé vycestovacie doložky alebo sa bez akéhokoľvek odôvodnenia odmietajú, je stav nedôstojný, lebo sa ním porušuje suverenita občanov a zaobchádza sa s nimi ako s majetkom štátu, kým správny pomer je opačný: štát má byť majetkom občanov.

Suverenita občana by nebola úplná bez suverenity jeho štátu a bez suverenity jeho národa.

Nie náhodou u nás proces demokratizácie splýva s hľadaním vlastného modelu socializmu. Historická skúsenosť nás poučila, že slepé kopírovanie cudzieho modelu, aký vznikol na základe iných historických, geografických, spoločenských a psychologických podmienok, nemôže byť na osoh, a že pripustenie zásahov do našej štátnej suverenity má katastrofálne následky.

Obdobie stalinizmu je spojené aj u nás so zločinnými politickými procesmi. Základnou podmienkou očisty verejného života je povedať konečne o týchto procesoch plnú pravdu (a práve tak aj o vinníkoch nekonečného odkladania plných rehabilitácií), a to bez ohľadu na to, koho tá pravda zasiahne.

Nie je v poriadku, ak spoluvinníci justičných vrážd chodia medzi nami vyhlasujúc, že oni „nie sú vinní, lebo iba plnili príkazy". Takúto argumentáciu sme už počuli odinakiaľ a neuspokojuje nás. Kto nám zaručí, že nebudú — oni alebo iní im podobní — ochotní plniť podobné rozkazy aj v budúcnosti, ak uznáme toto ich schovávanie sa za cudzí chrbát a cudzie svedomie? V prípadoch, keď sa nie iba porušovala zákonnosť, ale — ako vieme z výpovedí ľudí týždňových v našich väzeniach — postupovalo sa spôsobom, ktorý musíme označiť za zločin proti ľudskosti, nemôže byť aprióme vylúčený ani právny postih. Nie je možné hlasno sa dožadovať potrestania takýchto zločinov inde a zároveň ich vopred amnestovať u nás. Nevoláme po krvnej pomste, žiadame len spravodlivosť pre všetkých rovnakú. Posúdiť toto bude vecou príslušných orgánov spravodlivosti, no v každom prípade vinu treba verejne nazvať vinou.

Na prvom z týchto procesov, po ktorom spolu s desiatimi inými bol popravený aj československý štátnik a slovenský spisovateľ Vladimír Clementis, žaloba i rozsudok vyhlasovali myšlienku „československej cesty k socializmu" za zradu páchanú na ľude a socializme. Domyslené to znamená, že sa tu v skutočnosti súdila politika našej strany a jej pokus ísť samostatnou cestou, že sa poprelo právo tohto štátu na suverénne rozhodovanie o vlastných veciach. Dnes, keď chceme s touto minulosťou skoncovať naozaj dôsledne, keď očakávame vysvetlenie všetkých príčin a celého úzadia politických procesov, pokladáme hľadanie vlastnej cesty k socializmu za povinnosť k nášmu ľudu i k celému socialistickému hnutiu. Hrdosť na nedotknuteľnú suverenitu tohto štátu, v ktorom je jediným pánom československý ľud, môže našu republiku len posilniť a zmeliť a môže byť len na osoh úprimnému priateľstvu so Sovietskym zväzom, priateľstvu dvoch suverénnych a rovnoprávnych štátov, zviazaných spoločným ideálom a spoločnými záujmami.

Druhým veľkým procesom bol proces s takzvanými „buržoáznymi nacionalistami". Aj tu očakávame vysvetlenie mnohých okolností, tým skôr, že prebiehal dávno po Stalinovej smrti. Nemožno (...) čudovať, ak vzniklo podozrenie, že proces mal zdôvodniť a utvrdiť vtedy už postupujúce rušenie suverenity slovenského národa. Košický vládny program, v tejto otázke sám osebe kompromisný, sa rýchle likvidoval. Napokon i tento pojem sa stal čímsi tabuizovaným a jeho spomenutie vyzeralo ako provokácia — prirodzene, veď okamžite pripomenul priepasť medzi skutočnosťou a niekdajšími sľubmi.

Korektúru nášho štátoprávneho usporiadania si nemožno odmyslieť od demokratizácie celého nášho života a túto súvislosť neslobodno rozpájať.

Asymetrický model je dnes zdiskreditovaný. Vyše dvadsaťročná skúsenosť ukázala, že umožňuje zredukovať kompetenciu slovenských národných orgánov na fikciu, na kulisu. Jediným riešením je federatívny systém. Myšlienka federácie nie je nič nového: žila v našom národe od Slovenského národného povstania. Ešte pred niekoľkými mesiacmi hoci len vysloviť slovo „federácia" sa kvalifiko-

valo ako rozbíjanie štátu a možnosť jej uskutočnenia sa zdala otázkou dosť vzdialenej budúcnosti. No demokratizačný prúd okamžite nastolil aj túto otázku a vynucuje si jej riešenie v dohľadnom čase. Argumentáciou, že česká verejnosť ešte je pripravená na takéto riešenie, nemožno operovať do nekonečna. I keď je smutným faktom, že český národ ešte aj v posledných rokoch bol sústavne dezinformovaný o skutočnom stave. Zásada rovnosti si vyžaduje, aby český národ rozhodoval o svojich veciach a slovenský o slovenských — suverenita sa neudeľuje, suverenitu si národ uplatňuje ako prirodzené právo. Myslíme si, že federáciou sa Československá republika významne upevní. Veď pri terajšom asymetrickom riešení sa vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi skôr povážlivo zhoršovali, než by sa boli zlepšovali. Federatívne riešenie, spojené s demokratizáciou, umožní dať plnší priestor pre sebarealizáciu aj našich národností.

Teší nás, že naši druhovia, českí spisovatelia, majúci dnes v českom národe taký veľký morálny autoritu, spolu s českými historikmi pomáhajú vysvetliť prirodzenosť našich národných požiadaviek ľudom, ktorí po dlhom čase dezinformovania ich nechápu správne. No myslíme, že veľkú by toto vysvetľovanie malo byť v českej tlači, rozhlase, televízii intenzívnejšie, ak sa v záujme oboch našich národov majú rýchle prekonať staré predsudky.

No na domácu adresu pokladáme za potrebné povedať veľmi dôrazne, že štátoprávna úprava vzťahu našich dvoch národov musí ísť ruka v ruke s demokratizačným procesom, s dôsledne uskutočňovanou zásadou čo najširšej občianskej samosprávy. Nesmieme si zakrývať, že neúnosná koncentrácia a kumulácia moci, vznik systému osobnej moci, zneužívanie moci, všetky tieto deformácie sú možné aj vo federatívnom systéme a mohli by sa rozbujnieť aj osobitne v niektorej časti federatívnej republiky. Bolo by pre Slovensko pochybným víťazstvom, keby centralistickú byrokraciu a autokraciu mala nahradiť nadvláda slovenskej byrokracie a autokracie. Zdá sa nám niekedy, akoby sa u nás nespájala dostatočne požiadavka národných práv s požiadavkou demokratizácie spoločenského života. Ako už upozornila denná tlač, v čase, keď pražská televízia a rozhlas priebežne umožňujú dialóg a odrážajú prudkosť myšlienkového procesu — z bratislavského rozhlasu o televízii počúvame zväčša prejavy monologické a stereotypné, pripomínajúce tak dobre známy „súhlas s predrečníkom". I keď naruby. Heslo demokracie sa nenapĺňa konkrétnym obsahom. Akoby mal vzniknúť dojem, že na Slovensku boli veci p o d s t a t n e rozdielne a chyby vznikali len v dôsledku centralistického nátlaku a príkazov z Prahy, takže u nás okrem štátoprávnej úpravy iných problémov niet a treba urobiť len menšie zmeny v detailoch. Akoby celý systém v Prahe aj u nás nebol býval ten istý, akoby občianske práva jednotlivcov neboli bývali v praxi tak isto obmedzené a obmedzované. Pravda však je, že svoj národný, slovenský problém sme mali iba navyše, všetky ostatné deformácie boli spoločné a na Slovensku o nič nie menšie.

Tým, ktorí by v opojení nad možnosťou dosiahnuť lepšie štátoprávne riešenie zabúdali na túto primárnu stránku dnešného pohybu, pripomíname ešte toto: skúsenosti iných štátov nás poúčajú, že aj princíp federácie umožňuje hegemóniu centra a podstatné oslabenie skutočnej moci federatívnych orgánov, ak sa zároveň v celom štáte, vo všetkých jeho častiach nezachovávajú dôsledne zásady demokracie a demokratickej kontroly moci.

Treba teda zabezpečiť suverenitu občana, suverenitu štátu i suverenitu každého z našich národov. Len tak môžeme maximálne stažiť návraty späť a len za týchto predpokladov uskutočníme program, na ktorom sa dnes pracuje, ktorého ciele však sú známe.

5.

Slovenskí spisovatelia sa ani najmenej nechcú vypínať nad iné vrstvy našej spoločnosti a bolo by im čudné, keby sa mali osvedčovať, že idú s ľudom: oni sami sú jeho časťou a vždy sa ňou cítili; jeho bolesti boli aj ich bolesťami. Pokusy nahovoriť mu, že spisovatelia, či už českí alebo slovenskí, sa stavajú proti jeho záujmom, boli pustou demagógiou a diktovala ich zásada: rozdeľ a panuj. No bez akéhokoľvek vypínania, vo všetkej skromnosti slovenskí spisovatelia súdia, že tiež majú právo povedať: ak sa dnes u nás rozbehol demokratizačný proces, je v tom i kvapka našej zásluhy. V zápase síl umŕtvujúceho kostnatenia so živými silami pohybu zápasila väčšina z nás na správnej strane. Ak spisovateľské zjazdy v rokoch 1956, 1963 a 1967 boli spravu všelijako ohľadkované a zahŕňané upodozrievaním, bolo to len preto, že spisovatelia sa na nich vyslovovali proti zhubnosti nekontrolovanej moci.

Na každý náš výpad za slobodu prejavu a demokratické práva každého občana najvyššie miesta autoritatívne odpovedali hanobením spisovateľov, ba obviňovaním, že spisovatelia vystupujú inšpirovaní zahraničnými nepriateľmi socializmu. Našťastie autoritatívne slová mali čoraz menšiu autoritu. Čím väčšmi spisovateľov odsudzovali a zatracovali, tým boli hlasy spisovateľov dôraznejšie a dôslednejšie. A neboli to pravdaže len zjazdy: veľká časť spisovateľov pripravovala teraz prebiehajúci proces i vlastnou tvorbou a publicistickou činnosťou, i vystúpeniami na mimoriadnych fórach.

Netvrdíme a nikdy sme netvrdili, že sme dnešný prúd my vyvolali alebo azda od niekoho vynútili. Na spoločenskom pohybe dneška má účasť mnoho zložiek. Len jednou z nich, no značne aktívnou, cieľavedomou a v mnohých prípadoch aj neohrozenou, boli spisovatelia. Formulovali a vyslovovali to, čo mnoho ľudí cítilo, v niektorých chvíľach oni boli hlasom verejnej mienky. Svojou činnosťou pomáhali premieňať spoločenské vedomie.

Nechcem sa tým chváliť. Robili sme len to, čo bytostne súvisí s remeslom spisovateľa a s jeho poslaním v národe.

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 12/68, 22. marca 1968, str. 3. a 11.

POZNÁMKA EVALUACIE: Z nedopatrenia vypadla prvá časť tohto článku uverejneného v Prehľade tlače č. 88/XI zo dňa 2.4.68 na str. 6. a preto ho uverejňujeme v celom rozsahu.

KULTÚRNY ŽIVOT, č.13/68, 29. marca 1968, str. 3. a 6.

14/93/XI

Ako to vlastne bolo

V poslednom čase čoraz častejšie sa spisovateľia aj širšia verejnosť vracia k IV. sjazdu spisovateľov. V týchto súvislostiach sa spomína hlavne list skupiny spisovateľov, ktorý však doteraz — podobne ako diskusné príspevky z tohto sjazdu — nemohol byť uverejnený. Keďže sa s týmto listom dosť nevyberane manipulovalo, pripájame k nemu aj poznámky troch z tých, ktorí stáli pri jeho zrode. R.

List účastníkom IV. sjazdu SČSS

ktorý vznikol z iniciatívy skupiny spisovateľov Vojtecha Mihálika, Juraja Špitzera, Miroslava Válka, Vladimíra Mináča, Jána Kostru, Alexandra Matušku, Karola Rosenbauma, Arnošta Lustiga, Jana Dedu, Jiřího Hanzelku, Jarmily Glazarovej a ktorý prerokovávalo pracovné predsedníctvo sjazdu a stotožnilo sa s ním, pričom päť členov pracovného predsedníctva sa zdržalo hlasovania.

Doterajšie sjazdové rokovanie mohlo vyvolať dojem a určite tento dojem aj vyvolalo, že prerokovávanie vážnych otázok, na ktorých vyrástlo sa sjazd zvolal, sa nekoná na žiadnej úrovni. Spôsob, akým sa v niektorých diskusných príspevkoch otázky nastoľujú, niekedy narušuje dôstojnosť sjazdu, ale dostáva často nežiadúci politický, lepšie povedané politikársky aspekt. Vzniká tak atmosféra nervozity a napätia, v ktorej sa dostávajú do popredia emócie a nie triezva úvaha. Chceme dôrazne povedať, že záleží na vážnom zásadnom prerokovaní otázok ďalšieho rozvoja literatúry v súvislosti so slobodou umeleckého slova, s problémami publicistiky, a to i s otázkami edičnej praxe. Nemôžu nám byť ľahostajné ďalšie osudy našej spisovateľskej organizácie a celá jej činnosť. Považujeme za správne, keď sa hovorí o ideách a politických problémoch, pravda, nie na základe emócií, ale na základe hlbokej znalosti veci a s odôvodneným pocitom zodpovednosti. Sme presvedčení, že záujmom prevažnej väčšiny účastníkov nášho sjazdu je ďalší proces demokratizácie našej spoločnosti a jeho nerozlučné spojenie s celým jej duchovným životom. Bolo správne, že diskutéri vyslovovali svoje názory a myšlienky. Vznikol tak obraz o tom, čím kto zo spisovateľov žije, čo ho trápi a čo považuje za dôležité povedať spisovateľskému plénu. Je pochopiteľné, že diskusia o slobode umeleckého a publicistického slova a v súvislosti s kritickým hodnotením práce Ústrednej publikačnej správy je vzrušujúca, že sa v nej objavujú prirodzené prvky rozhorčenia. Sme presvedčení, že diskusia o tejto otázke nemôže ostať bez ohlasu, že sa jej budú zaoberať zodpovedné štátne a stranícke orgány pri hodnotení skúseností s tlačovým zákonom za uplynulý rok.

Nie je možné zanedbávať kritické hlasy, ktoré v tomto smere na našom snemovaní odzneli. Nesúhlasíme so spôsobom, akým sa na program sjazdového rokovania dostali niektoré problémy, ktoré môžu mať vážny zahraničnopolitický dosah. Ale to, že sa o týchto otázkach ako aj o mnohých ďalších na sjazde otvorene hovorí, svedčí nielen o stupni a mieri demokracie v našej spoločnosti, ale i o tom, že sa spisovatelia s dôverou a s nádejou, že budú správne pochopení a že svojim slovom môžu spolutvoriť etický profil epochy, vyslovujú nielen o otázkach spisovateľských, ale i občianskych.

Dôležité je však súčasne vysloviť to, čo vo svojom príspevku povedal prof. Goldstücker a niektorí ďalší súdruhovia, že tento otvorený postoj a vymoženosť dialógu o všetkých vážnych otázkach s predstaviteľmi našej štátnej moci nemá nič spoločného s tými ľuďmi, predovšetkým s nepriateľským zahraničím, ktorí by chceli pri oslabovaní nášho socialistického zriadenia kalkulovať s tzv. opozičnými silami, za ktoré považujú spisovateľov. Možno že toto stanovisko vyslovujeme zbytočne, ale robíme to preto, aby sa vylúčila možnosť takejto kalkulácie. Celkom otvorene chceme povedať niekoľko poznámok k nášmu súčasnému životu a k spôsobom, ako sa riešia jeho problémy a ako sa javia v diskusii.

Prejavom normalizácie nášho literárneho života je diferenciácia literatúry, jej mnohovrstevnosť. Existencia mnohých tendencií prináša so sebou prirodzené spory medzi nimi. Je dobre, že sa ani jedna z týchto tendencií nekánonizuje, že sa každej dáva možnosť, aby o svoje uznanie bojovala hodnotou diel. Tak ako sa stáva samozrejmosťou táto diferenciácia literatúry, mala by sa stať zákonom tolerancia, inak by sa tieto prirodzené rozdiely a spory, prejavujúce sa v existencii skupín, mohli stať sektárskym bojom o moc, mohli by strpčovať život spisovateľom a čo je nebezpečnejšie, ohroziť existenciu nášho jednotného Zväzu čs. spisovateľov a tým i jeho vymoženosti, ktoré slúžia všetkým jeho členom. Máme smutný pocit, že sa v styku spisovateľov vytráca vzájomná úcta. Netolerantnosť je možno prekonať len tak, keď si bude spisovateľ vážiť prácu iného spisovateľa, hoci neodpovedá jeho vkusu a hoci má inú predstavu o literatúre. Predložené stanovisko ÚV KSČ sledovalo cieľ vytvoriť základňu pre možnosti takejto tolerancie v jednotnom spisovateľskom zväze. Nekánonizuje niektorý literárny smer alebo tendenciu, ale etický moment: socialistický humanizmus, ktorým je naša literárna tvorba spojená so základmi nášho zriadenia. Domnievame sa, že myšlienky v tomto stanovisku umožňujú spolužitie komunistov i nekomunistov, experimentátorov i realistov v jednej spoločenskej organizácii, ktorá slúži všetkým. Bolo by neodpustiteľnou chybou vystaviť túto našu organizáciu a jej vymoženosti nebezpečenstvu rozkladu, ak by ju mali rozložiť odstredivé sily skupinového charakteru alebo ak by jej existenciu mali ohroziť tendencie, ktoré tlačia našu organizáciu do polôh, presahujúcich jej poslanie.

Považujeme za dôležité upozorniť na jeden moment. Je prirodzené, že na zjazdových rokovaniach veľkého počtu ľudí môže vzniknúť psychóza, ktorá býva vďačnou pôdou pre demagógiu a jednostranne exaltované vystúpenia. Našťastie každý, kto pozorne sledoval priebeh tohto sjazdu, musí potvrdiť, že toto nebezpečenstvo má v našom prípade len potenciálny charakter a možno ho viac cítiť v atmosfére než v skutočnosti. Z tribúny tohto sjazdu odzneli rovnoprávne názory celkom protichodné. Máme síce plnú dôveru v rozvahu nášho spisovateľského kolektívu, povedzme si však otvorene, či nevznikla na tomto sjazde situácia, v ktorej mnohí účastníci nášho rokovania nemajú odvahu vysloviť svoj nesúhlas s niektorými z diskutérov, lebo im v tom bráni práve strašidlo masovej psychózy. Ako myslíci ľudia sa musíme vyvarovať tomu, aby naše rozhodovania a rokovania určovala psychóza, ktorú odmietame, lebo si príliš uvedomujeme, aké nebezpečenstvo v sebe skrýva.

Nebolo by potrebné o tom všetkom hovoriť, keby sme v tomto smere nemali skúseností. Každá organizácia si volí svojich predstaviteľov. Má právo zvoliť si tých, ktorých považuje za takých, že sú najpovolanejší zastávať dôrazne jej záujmy.

Každá organizácia však má mať i povinnosti hodnotiť spravodlivo činnosť svojich predstaviteľov v celom období ich činnosti, nielen na základe chvíľkovej nálady, na základe jedného, často na efekt pripraveného vystúpenia. Nemali by sme pripustiť, aby sa voľby predstaviteľov našej organizácie premenili na licitáciu podobnú jarmoku, v ktorej sa odstupujúci funkcionári cítia

ako prevlnilci a nastupuja ako spasitelia. Uvedomte si, ako často plný počet hlasov dostávajú ľudia, ktorí v konfliktných situáciách volebného obdobia boli prítomní len fyzicky, preto na nič nereagovali, s nikým sa nezrazili, nič nerieskovali.

Nie je to všetko, čo by sme chceli našmu spisovateľskému plénu povedať. Bokom ostali otázky čisto umelecké, o ktorých i za nás veľmi presne hovoril Alexander Matuška. To, čo sme povedali, považovali sme v súčasnej situácii za najnaliehavejšie a najnevyhnutnejšie.

Pozn. red.: Tento list podpísali spisovatelia Vojtech Mihálik, Juraj Špitzer, Miroslav Válek, Vladimír Mináč, Ján Kostra, Alexander Matuška, Karol Rosenbaum, Ladislav Ľuknár, Vojtech Čach, Jan Přikryl, Jan Procházka, Arnošt Lustig, Jan Drda, Jiří Hanzelka, Josef Sekera, Jarmila Glazarová, Viktor Egri, Václav Lacina, Ján Poničan.

Mali sme všetko riskovať?

Som rád, že sa konečne zverejňuje text listu, ktorým sa skupina slovenských a českých spisovateľov obrátila na účastníkov IV. sjazdu. Okolo tohto listu sa nahromadilo množstvo klebiet a skreslení, možno aj preto, že ho neskôr Jiří Hendrych použil na prehĺbenie existujúcich názorových rozdielov v spisovateľskej obci. Aby však toto zneužitie nestálo na hlinených nohách, bolo potrebné zatiaľ skutočný obsah listu. Tak sa stalo, že po IV. sjazde čs. spisovateľov cenzúra zastavila nielen kritizované diskusné vystúpenia, ale aj náš list, ktorý sa v časti kultúrnej verejnosti chápal a chápe ako konzervatívny.

Vnútorné, vecné príčiny, pre ktoré list vznikol, vysvetlil v minulom čísle KŽ Miroslav Válek; úplne s ním súhlasím a nevidím nijaké vážnejšie dôvody, pre ktoré by som text listu nemohol podpísať aj dnes. Ak sa niekomu nepozdáva formulácia o „politikárskom aspekte", chcem bojazlivo pripomenúť, že napriek pojanuárovým fikciám a legendám nepovažujem náš IV. sjazd za ružičku po všetkých stránkach absolútne voňavú. A vymýšľanie priamych paralel medzi sjazdom spisovateľov a poslednými plénami ÚV KSČ je trochu neskromné a vedie k zamotávaniu súvislostí. Veď do zápasu o obrodu v politickej sfére sa angažovali často práve tí, ktorí mali kritické výhrady proti niektorým sjazdovým vystúpeniam.

Celý prípad má však aj svoju vonkajšiu, nemenej dôležitú stránku. List sa koncipoval v druhý deň sjazdu predpoludním a mohol byť teda odozvou iba na dve vystúpenia P. Kohouta, hoci sa dnes interpretuje ako reakcia na všetky kritizované prejavy; akiste aj preto, lebo odznel až tesne po nich. Ale ak bez ohľadu na to všetko pôsobil na jednej strane tak, ako pôsobil, na strane druhej umožnil dokončiť sjazd a zabránil horším veciam.

Sú ľudia, ktorí hovoria: Mali ste to všetko riskovať. Priznávam sa, že som na rozdiel od hlásateľov čistých ideí mal pri podpisovaní listu na mysli aj menej vznešené zreteľa. Vo chvíľach, keď komunisti mali byť vyzvaní, aby opustili sjazd, keď sa hrozba likvidácie svätí, svätových vydavateľstiev a časopisov stala najvyššou realitou, mnohí sme mysleli aj na to, ako predísť katastrofe. Udalosti po sjazde dokazujú, že naplánovaná likvidácia sa nemohla do dôsledkov uskutočniť aj preto, lebo slovenských spisovateľov nebolo za čo trestať.

Príčiny údajnej pasivity Slovákov na IV. sjazde by si zaslúžili osobitnú úvahu. Mnohí ani do Prahy neprišli, pretože nič od sjazdu neočakávali. Otázkam, ktoré nás na slovenskej konferencii v máji m. r. najviac zaujímali (česko-slovenské literárne a kultúrne vzťahy, komercionalizácia kultúry), sjazd nevenoval pozornosť. V posledných rokoch napätie medzi slovenským vedením strany a inteligenciou podľa môjho názoru bolo vcelku menšie, spoločenský pohyb sa zjednocoval na národno-sociálnej báze. Mnohí z nás vedeli, že v Predsedníctve ÚV KSČ sa vyhrocuje zápas progresívnych a konzervatívnych síl, že predstaviteľmi nových tendencií sú tí, ktorí už niekoľko rokov viedli stranu na Slovensku, a že to pre nás určuje aj poradie dôležitosti v nastoľovaní problémov. Neformulovali sme si tieto myšlienky zreteľne, ale kto nepochopí, že v spoločenskej praxi aj takéto úvahy zohrávajú dôležitú úlohu, pochopí len veľmi málo.

Verejnosť nevie a niektorí naši kolegovia nechcú vedieť, že v posledný deň sjazdu pri rokovaní straníckej skupiny sa proti hrubému zasahovaniu J. Hendrycha a F. Havlíčka do novej kandidátky ÚV SČSS postavili práve tí slovenskí spisovatelia, ktorí podpísali inkriminovaný list. Ihneď po septembrovom pléne ÚV KSČ sa práve Predsedníctvo Svätu slovenských spisovateľov obrátilo na vrcholný stranícky orgán so žiadosťou o urýchlené vrátenie literárnych novín Svätu. Takmer nič sa nevie o priebehu straníckeho aktívu slovenských spisovateľov na jeseň m. r. A dobré by bolo zhodnotiť aj zástoj Kultúrneho života, ktorý v tomto období poskytol priestor nejednému českému prispievateľovi.

Spisovateľská obec v mnohých otázkach nie je jednotná — a prečo by aj mala byť? Ale preto netreba inscenovať pohon na bosorky, pri ktorom sa pravda nahrádza demagógiou. Stáva sa to vždy vtedy, keď sa niekto začne nazdávať, že charakter a svedomie je jeho výlučným vlastníctvom.

VOJTECH MIHÁLIK

Aké fámy?

V Prahe nekolujú nijaké fámy. List v podstate nikoho nezaujíma. Vznikol v situácii, keď straníčka delegácia opustila sjazd a zdalo sa, že všetko sa skončí katastrofou. Mala to byť lávka, aby sa s. Hendrych a iní mohli vrátiť. Aspoň tak som list chápal. Nebol som jeho autorom ani iniciátorom. Podpísal som list vo chvíli, keď Pavel Kohout a Juraj Špitzer urobili určité úpravy, aby sa stlmil príliš oportunistický, defenzívny tón. Považoval som celú záležitosť za gesto dobrej vôle. Rovnako ako prejav prof. Goldstückera, o ktorý som ho sám poprosil. Napriek zprávam donášačov a bývalých pracovníkov ideologického oddelenia som sa vôbec neusiloval o to, aby medzi spisovateľmi a vedením KSČ došlo až k takej tragickej roztržke. Iniciatíva v tomto smere nezadržateľne prichádza zo strany strany. List prečítal s. Válek, a to v pôvodnom znení, bez akýchkoľvek úprav. Oznámili sa vtedy len podpisy iniciátorov. Pochopil som vec tak, že ďalšie podpisy, spojené s istou výhradou, boli odmietnuté. Ale či to už bolo tak či onak, list bol rovnako vedením KSČ považovaný za nedostatočný a mylný a nikdy nebol uverejnený v pl-

nom znení. V Rudom práve boľ jeho zmysel úplne skreslený a myslím si, že I s. Valeš v KŽ ho interpretuje spôsobom, s ktorým by asi nejeden z jeho iniciátorov nesúhlasil. Možno sme vôbec taký list nepotrebovali. Asi nie. Sám by som ho nenapísal. Nezdá sa mi však, že bol napísaný zo zlého úmyslu.

JAN PROCHÁZKA

Motívy a ozveny

V ťažkej situácii, keď vedúci stranickej delegácie pri svojom rozčúlenom odchode zo sjazdovej sieňe pristavil sa pri stole, za ktorým sme sedeli spolu so spisovateľom Janom Procházkom a rozkričal sa, že všetko prehráme, čo znamenalo hrozbu už predtým vysloveno, že sa rozpustí sjazd, že sväzu spisovateľov — ako sa to už dávno predtým naplánovalo — zoberú tlačové orgány a vydavateľstvo a iné zariadenia, po prudkých sporoch na večernej a nočnej schôdzi predošlého dňa, hroziacich skupinovým bratovražedným bojom — po tom všetkom vznikol po konzultácii s viacerými spisovateľmi list, ktorého text schválilo pracovné predsedníctvo sjazdu. Nebáli sme sa rozhorčeného tónu, ani buchnutia po stole, iba sme uvažovali, čo je v danej situácii rozumné a účelné. Možno bola taká úvaha nesprávna, možno sa nemal napísať taký list, možno sa mala situácia vyhranit a vyostriť. To všetko je teraz možné z časového odstupu posudzovať kriticky, lebo situácia je pre také kritické hodnotenie priaznivá, ale nemalo by sa pochybovať o motívoch, ani o práve pracovného predsedníctva sjazdu.

Lebo je isté: List nevznikol preto — svedčí o tom aj dlhoročný postoj väčšiny spisovateľov, ktorí list podpísali, ale najmä jeho obsah — aby podporil diktátorský a celkom negatívny postoj pracovníkov vtedajšieho ideologického oddelenia ÚV KSČ k prípravám a k priebehu sjazdu alebo celkom negatívne stanovisko Ideologickej komisie ÚV KSČ, ktorej rokovanie o príprave sjazdu bolo zdrvujúce. Naopak malo sa čeliť týmto stanoviskám a tomu, aby skupinový boj, výdatne podporovaný, nerozložil jednotu sjazdu aspoň v najzákladnejších otázkach. Nie iba mne, ale väčšine členov ÚV SČSS bolo vlastné presvedčenie, že sväz spisovateľov má vykonávať svojim špecifickým spôsobom opozičnú politiku — nie voči strane, — ale voči centralistickému despotizmu, že ju bude môcť účinne vykonávať dovtedy, kým má na to prostriedky (tlač, vydavateľstvo, možnosť verejného vystupovania). V tejto svojej pozícii boľ v značnej miere vtedy osamotený. Vtedy nebolo na všetkých stranách toľko progresívnej aktivity ako dnes. Vtedy bolo ťažko predvídať, čo sa stane o niekoľko mesiacov, vtedy sa všetky negatívne uznesenia prijímali jednomyseľne v orgánoch moci, vtedy sa nevedelo, že sa budú o spisovateľoch pochvalne vyslovovať aj tí, čo ich vtedy boli ochotní prenasledovať, čo mali všetko v rukách, cenzorovali, ohovárali a predvolávali na čistenie mozgov. Iba starostlivosť a starosť o budúcnosť sväzu určovala konanie podpisovateľov. Možno to nazvať teraz z odstupu ustráchanosťou, taktizovaním, alebo akokoľvek inak, ale bude to nespravodlivé. A už celkom nespravodlivé je spájať tento list s „revolučnosťou českých spisovateľov a s oportunizmom slovenských". To je už zlomyseľný výmysel. Prečo by ľudia, ktorí sa spoločne a dlhé roky angažovali za progresívnu premenu vecí, zbierali miesto pôct tresty, prečo by túto svoju činnosť anulovali takýmto aktom?

K listu sa na veľké prekvapenie prihlásil vedúci stranickej delegácie (okrem iného teda aj za zrušenie cenzúry), čo vzápätí nebolo cenzúre na prekážku, aby uverejnenie listu zakázala. Po decembrovom a januárovom pléne ÚV KSČ som sa dozvedel, zase na veľké prekvapenie všetkých, ktorí sa pamätajú na účinkovanie vedúceho stranickej delegácie na sjazde spisovateľov, že boľ k tomuto konaniu prinútený s. A. Novotným. Možno. Ale jeho rozhorčenie v polemike s Vaculíkom, to buchnutie po stole, vystupovanie pri volebných aktoch, nevyzeralo veru vynútené, ale celkom prirodzené, prameniace z vnútorného zápalu. Ani referát, v ktorom predložil plénu ÚV KSČ na úspešné schválenie zákaz Literárnych novín a návrh na vylúčenie spisovateľov zo strany, nevyzeral ako vynútený. Referát boľ prijatý, zákaz a vylúčenie schválené. Nevieme, či jednomyseľne.

Je kladným, ale pozoruhodným zjavom, že tí, čo roky každé slobodnejšie slovo považovali za heroizmus a úsilie prekonať minulosť (aj vlastnú) označovali najrozmanitejšími prívlastkami, skloňujú teraz slovo demokracia vo všetkých pádoch. To je dobre, lebo nič nie je teraz tak dôležité ako jednota progresívnych síl, aby sa upevnili vydobyté pozície, aby tu bola záruka, že sa čo najskôr vzdialime od neblahých čias (aj od nášho neblahého účinkovania v nich). Je teda veľmi pozoruhodné, že tí, čo sa pridali k pokrokovému prúdu v hodine dvanástej ako napr. spomenutý vedúci stranickej delegácie, tešia sa teraz uznaniu ako múdri ľudia, ktorí pochopili príkaz doby, a tí, čo sa roky usilovali o premenu a prinášali dôkazy o premene svojho myslenia skutkami, vyzerajú ako nepotrební cestujúci, ktorí zmeškali vlak. To sú asi paradoxné, nevyhnutné, sprievodné, ale prechodné znaky historických procesov. Rozhodujúce je, že sa zrútila pyramída centralistického despotizmu, že sa všetkým lepšie dýcha. Kiež by ten vzduch boľ čoraz čistejší a natrvalo.

Keďže sa so spomínaným vyhlásením a s postojom slovenských spisovateľov spájajú kritické hlasy a odsudky, chcem predbežne uverejniť dva listy z čias, keď sjazd boľ iba terčom útokov, keď sa žiadne hlasy na jeho obranu neozývali, keď som ako šéfredaktor Kultúrneho života musel každý týždeň (a to po celé roky) zvádzať s cenzúrou a s tými, ktorí jej dali na túto činnosť požehnanie, zápas za uverejňovanie myšlienok prispievateľov Kultúrneho života, neúspešný zápas za uverejnenie sjazdových materiálov, za zlomky tých úvah, ktoré sa teraz voľne vyslovujú. Možno tieto dva listy pomôžu pochopiť postoj spisovateľov, ktorí vyhlásenie podpísali. Uvedomujem si pritom zmysel Catonovho povzdychnutia, že je ťažké pre človeka, ktorý prežíval svoj život v jednej dobe, obhajovať sa v dobe inej.

List Pavla Kohouta uverejňujem s jeho súhlasom.

JURAJ ŠPITZER

Milí súdruhovia,

ak sa na vás obraciam, robím to iba z princípiálnych dôvodov, pretože mi súčasná situácia nedáva nádej, že by som mohol tento protest publikovať.

Ako týždenník ÚV KSČ máte mnohou právo, ale dokonca povinnosť zaujať svoje stanovisko k IV. sjazdu Svázu čs. spisovateľov i k vystúpeniam jednotlivých účastníkov. Nič vás však neoprávňuje k tomu, aby ste pred tvárou verejnosti hrubo falšovali niektoré skutočnosti tak, že to môže vyvolávať pogromistické nálady, viď závereč né zvolanie Kto seje vietor, žne búrku.

Ak sbídem fakt že považujete za normálne tak stručky klasifikovať vystúpenie, ktoré nebolo publikované, a že preto smiete komukoľvek bezstrestne prilepiť nálepku človeka, ktorý „znevážil výsledky našej socialistickej cesty", ide najmä o toto:

1. Mnohí členovia „skupiny popredných slovenských a českých spisovateľov", menovite súdruhovia Špitzer, Lustig a Hanzelka budú nepochybne prekvapení vaším tvrdením, že sa proti „tomuto postupu ohradili". Pokiaľ viem priamo od nich, snažili sa naopak zdôrazniť, že naše vystúpenia neboli prejavom „démagógie a anarchizmu", ale pokusom čestne a stranícky sa vyrovnať s pálčivými otázkami doby, ku ktorým spisovateľ-komunista nemôže zostať ľahostajný. Pokiaľ viem ďalej, mal presne to isté a nič iného na mysli i súdruh Goldstücker.

2. Podľa vášho tvrdenia potvrdili krach našej „dobrodružnej politiky" i tajné voľby do nového ÚV SČSS, v ktorých vraj „drvivo prepadli práve tí, ktorí na sjazde znenávideli slobodu slova". Autor redakčného článku predsa nemôže nevedieť, že som — a so mnou Ludvík Vaculík, Ivan Klíma a Václav Havel — na kandidátke v tajných voľbách vôbec nefiguroval; boli sme z nej na dopoludňajšej stranickej skupine sjazdu vyčiarknutí na základe údajného uznesenia vyšších stranických orgánov, ktoré autoritatívne predniesol s. Hendrych. Toto uznesenie, pre komunistov samo o sebe závažné, sa navyše komentovalo tak, že jeho nesplnenie môže viesť k sankciám voči celej spisovateľskej organizácii. Naši súdruhovia považovali za múdre zabrániť v danej chvíli ešte raz hrozivému konfliktu. Trúfam si však tvrdiť, že väčšina z nich — v tomto prípade naozaj „drvivá" — s postupom vyšších stranických orgánov nesúhlasila a nesúhlasí, a o čistote našich úmyslov ani o potrebnosti našich vystúpení nemá ani nadalej žiadne pochybnosti. Naopak, istý druh reakcie na ne len dokazuje, že v našej krajine ani v našej strane nezvíťazila ešte atmosféra otvorenej výmeny názorov, nepostrádateľná pre zrod všetkého, čo chceme uskutočniť. Mohli sme sa už presvedčiť, že myšlienky úplne zo života tým, ak sú morálne umŕtvené.

3. Nakoniec musím poznamenať, že napriek všetkým zmienenným okolnostiam som zostal riadne zvoleným členom navrhovanej komisie sjazdu a bol som spolu so súdruhom Špitzerom hlavným autorom Uznesenia IV. sjazdu i Listu Ústredného výboru KSČ; oba tieto hlavné dokumenty boli prijaté s drobnými doplnkami jednomyseľne, hoci obsahujú niektoré zásadné myšlienky i formulácie z môjho diskusného príspevku.

Súdruhovia, som presvedčený, že sjazd sa neskončil záverečným slovom. Predpokladám, že stranícke orgány budú o ňom i o našich vystúpeniach ďalej rokovať a predpokladám spolu s vami, že život nakoniec ukáže, „nakoľko boli spisovatelia v tejto chvíli hodní svojimi myšlienkami našej doby". Súčasne ukáže, nakoľko jej bola hodná svojím hodnotením vaša redakčná. Jedným som si istý už dnes: kto seje lož, určite nežne komunizmus.

So súdružským pozdravom váš

PAVEL KOHOUT

Milý Pavel, 17/93/XI

dostal som kópiu Tvojho listu, ktorý si poslal základnej organizácii časopisu Kulturní tvorba. Som kľudkovľvek ochotný potvrdiť všetko, čo v ňom píšeš. Stojím za Tvojím listom.

Čítal som v KT článok, v ktorom sa hodnotí sjazd, považujem tento článok za lživý, nesprávny, skresľujúci stav vecí. Vôbec si nevšímal rezolúciu, ktorá zhrnuje výsledky sjazdu a je teda programom pre ďalšiu činnosť svázu, ale chce vrážať klín medzi tých spisovateľov, ktorí na rozdiel od KT sú „v tejto chvíli" — skutočne — „hodní svými myšlenkami naší doby".

Reagoval sme na článok redakčnou poznámkou, ktorú Ti poslelam (viď. KŽ 1967, č. 26). To je v danej chvíli minimum, čo môžeme urobiť verejne v tlači. Sám som bol ošlvený, že túto glosu cenzúra prepustila, jeho zvyčajne úzkostlivo „chránil" dobré meno KT.

Deje sa nepochopiteľná (vlastne veľmi pochopiteľná) vec. K listu niekoľkých spisovateľov, ktorý mal na zreteli situáciu, ktorá vznikla ešte pred Vaculíkovým vystúpením (veď list sa čítal hneď po Vaculíkovom vystúpení a bol napísaný skôr) v dôsledku hrozlacého skupinového boja, k tomuto listu sa pritierajú tí, ktorí by radi videli sváz roztrieštený na skupiny, aby sa oslabila jeho jednota ponad skupinové záujmy a tým aj jeho spoločenský význam. Ale toto krátkozraké pritieranie sa nemá budúcnosť, máme dosť skúseností, ako sa využívajú a zneužívajú jedni autori proti druhým, aby vzápätí sa z tých dobrých stali zlí — podľa potreby. List skupiny spisovateľov mal právo na zreteli nadskupinový záujem, aby sa sváz zachoval ako účinný spoločenský činiteľ. Musíme urobiť všetko, aby sa sváz (a jeho zariadenia) zachoval, lebo iba dovtedy bude môcť zohrávať vážnu spoločenskú aj politickú úlohu. Tí, čo sa k tomuto listu pritierajú, vytrhujú si z neho, čo sa im hodí, zamlčujú jeho iné časti, zároveň znemožňujú jeho uverejnenie, ako aj uverejnenie všetkých diskusných príspevkov.

Rozhodli sme sa v redakcii neuverejňovať radšej nič, než vykliešťované diskusné príspevky, ktoré by, jednostranne skreslili sjazdovú diskusiu.

Nazdávam sa, že sjazd splnil svoje poslanie. Ukázal, že nikto nemôže bez kritického hodnotenia robiť si politiku, ako chce — ani zahraničný ani domáci.

Možno mať výhrady, že sa Solženicynov list nemal čítať na sjazde (možno sa mal čítať na straníckej skupine), ale procedurálna chyba nemôže zakryť obsah tohto listu, dotýkajúci sa nás všetkých. Aj to už poznáme, keď sa procedurálnymi nedostatkami má zakryť obsah veci.

Možno mať výhrady voči tónu Vaculíkovho vystúpenia. Tento tón vylučuje dialóg, má charakter obžaloby. Ale problém zneužívania moci sa dotýka nás všetkých. V celom svete sa diskutuje o moci a o nebezpečenstve jej zneužívania. Na Západe majú oprávnené obavy, že zneužitie moci môže viesť k oživovaniu fašizmu. Naše obavy, že zneužitie moci v našich podmienkach môže viesť k stalinizmu, sú oprávnené. V diskusných príspevkoch Ivana Klímu a Václava Havla ani po druhom čítaní nevidím nič protistranického a protištátneho.

Sjazd zdôraznil — a to možno považovať za jeho vedúcu myšlienku — slobodu slova, odmietnutie cenzúry, jej nahradenie demokratickým a socialistickým svedomím a zodpovednosťou autora, redaktora, šéfredaktora. Je to zlé? Či to nie je povinnosť komunistu a intelektuála bojovať proti obmedzovaniu slobody myšlienky a tvorby? Nazdávam sa, že je to jedine hlavné poslanie intelektuála.

Akiste nám príde prekonať ešte mnoho príkorí, osočovania a pokusy o „pritieranie sa", o zneužívanie dobrých proti zlým. Ale aj to je normálne.

Dúfam, že nie si deprimovaný, že sa zasa nenilahneš do samoty, že si si už zvykol na tvrdý údel našej existencie.

Srdečne Ťa pozdravujem. JURAJ ŠPITZER

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 13/68, 29. marca 1968, str. 3. a 6.

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 13/68, 29. marca 1968, str. 1, a 12.

Všetci sme za slobodu?!

Cenzori, „kati slova," ako sa raz ironicky vyjadril jeden z nich. Ľudia, na ktorých sa v nedávnych dňoch obrátil hnev nášho náhle zdemokratizovaného občianstva. Istože právom. Otázka je iba, aký podiel majú práve oni na deformáciách minulosti, nakoľko boli len objektom a nakoľko i subjektom kultúrnopolitického diania, či boli len kolieskom a či dôležitou prevodnou pákou doterajšieho mocenského mechanizmu. Požiadali sme o rozhovor bývalého pracovníka Správy tlačového dozoru, novšie Slovenskej publikačnej správy (SPS) Ing. GEJZU TOTHA:

Odstraňovali ste z tlače svojimi zásahmi podľa vás pravdivé či nepravdivé názory a informácie?

Odstraňovali sme naprosto pravdivé názory a ponechávali polopravdy a nepravdy s negatívnym účinkom, ktoré nepriamo vedú k novým vlnám vzdoru, k hnutiu za pravdu a jej víťazstvo. Pravda, na úkor času, prirodzenosti ľudských osudov, v prospech tragiky človeka, keď pravda víťazí ako-tak a na chvíľku, len oneskorene a dodatočne, keď je už pre väčšinu svojich pôvodných nositeľov často neužitočná. Prosím, aj pri dnešnom veľkolepom demokratizačnom procese je už mnohým takmer akoby ľahostajná, nevráti im už ich stratený, nenaplnený život.

Prečo ste tak konali?

Dôvody boli rôzne. Ale spoločným menovateľom bol daný systém moci, prvotnou príčinou menovateľa ľudská hlúposť. Niektorí sú v tomto procese práve tak nevinní ako druhí veľmi vinní. Mnohí aj zodpovední. A jediným prameňom obratu v tomto smere je sloboda slova ako protipól slobody násilia či zneužívania moci. Človek sa stal sám sebou aj získaním si slova, pričom nikdy nič viac neteroriz oval ako túto svoju vlastnú podstatu. Je to akiste dedičstvo nášho prapôvodu a otázka uzlového bodu, v ktorom uskutočňovanie človeka predpokladá v každom čase prekonávať veci nemožné, aj samého seba. A najmä svoju relatívnu obmedzenosť, ktorá však v našom čase bola, naopak, umele a násilne pestovaná, na obraz osobných uzurpátorov moci a nášho života. Ide o ľudí s primitívnou dušou, ktorí vytrhnú aj z iných všetko, čo je aj len trochu ľudské. A keď to vlastné človečie vnútro nedokážu vytrhnúť, klepú po hlave do osprostenia. Celkom čestný a otvorený človek, čo je aj citove a rozumove vnímavý, nemôže v tomto procese neskončiť na šibeničí alebo v psychiatrii, alebo prinajmenšom strašne unavený. A mali by sme konečne v našej histórii vykonať celkom úprimnú analýzu v tomto smere; ani v našom dnešnom demokratizačnom konaní k nej ešte plne nedochádza, či ani nemôže hneď dochádzať, aj keď už veľmi dobre poznáme všetky vzájomné príčinné súvislosti daného stavu veľmi mnoho rokov.

Pomáhala vaša práca podľa vášho názoru spoločnosti?

Viedlo to k zneužívaniu moci s pofutovaniahodnými dôsledkami, k strašlivým pocitom úbohej bezmocnosti človeka, k jeho celkovému ruinovaniu. K likvidácii intelektu a osobností, k úplnému deformovaniu zaujímavo rôznorodej skutočnosti života v každom čase, v prospech zvlášť, ba až patologicky skriveného obrazu neskutočného sveta. Zavádzali sme akýsi nový stredovek aj s osobitným náboženstvom akoby monarchistického socializmu a aj to len oklieštený o farbisto výrazné výhonky ľudských osobitostí v pohybe. A teraz už z takmer suchého konára znova a ako už toľkokrát v histórii zasa len za nesmiernych ľudských obetí predsa len vzišiel nový púčik; je ešte veľmi slabý, nerozvinutý a doporučoval by som všetkým odborníkom a umelcom slova, aby ho spoločnými silami dobre pestovali, ak chcú mať svedomie aj naďalej čisté.

Kto vás nútil k vašej činnosti?

Abstraktne ma k tomu nútili pomery, aj strana, ktorej som členom. Konkrétne ma k tomu nútili (okrem konkrétnych pomerov) predovšetkým nadriadení, JUDr. Ján Hus, o čosi viac RSDr. S. Mináriik, o čosi viac Michal Pecho, atď., až k najvyšším funkcionárom. A najviac bývalý prvý tajomník Antonín Novotný. Niektorí z nich možno tiež len z prinútenia alebo z rôznych dôvodov. A popri nich, samozrejme, aj celé moje okolie, prostredie, vytvárané mináriikovcami, remšíkovcami, inými -ovcami, moje vlastné nedostatočné schopnosti, možnosti a talent.

Ing. Toth po dlhších sporoch s vedúcimi SPS zo svojho pracoviska odišiel. Z niektorých dokumentov vyplýva, že predseda SPS RSDr. Štefan Mináriik ho ešte v októbri 1967 obviňoval aj takto: „Medzi spolupracovníkmi sústavne rozširujete názory o nemožnosti otvoreného písania v našej tlači, nemožnosti kritiky a obmedzovaní osobnej slobody a podľa Vášho prehlásenia robíte prácu na publikačnej správe proti vlastnému presvedčeniu... Rovnako Váš urážlivý postoj voči súčasným pomerom v našej spoločnosti, urážky voči hlave štátu a voči vláde, ktoré dávate najavo nielen pred spolupracovníkmi, ale aj pred inými osobami, je ďalším dôkazom toho, že tu nie sú predpoklady pre výkon Vašej práce, vyplývajúcej z pracovného pomeru." Ešte predtým mu s. Mináriik v služobnom pohovore vysvetlil, že „v poslednom čase dostal signály o jeho chovaní a o názoroch, ktoré šíri okolo seba. Nie je možné našu spoluprácu vykonávať iba rozumom, ale i srdcom a z presvedčenia". Podobne sa, ako vidno zo záznamu tohto pohovoru, vyjadril aj s. Hus: „Ide tu o to, čo hovorili súdruh Mináriik — riadiť sa v duchu toho, čo sa hovorilo na poslednom zasadnutí stranických orgánov a čo je aj v uznesení, t. j., že celá naša práca vyžaduje veľmi jasný postoj všetkých pracovníkov k línii strany, k úlohám, ktoré nám strana a vláda kladie za povinnosť..."

Ste za slobodu slova?

Od narodenia som bol za slobodu slova. Aj voči vlastným rodičom. A odkedy som bol na cenzúre, ešte viac ako kedykoľvek predtým. Dokonca som presvedčený, že v slobode slova treba hľadať kľúč k odstráneniu všetkých deformácií a zaslúbovala by si preto čo najdôslednejšie právne zabezpečenie. Cenzúru by bolo treba zrušiť a čo najskôr dať slobodné slovo — aj každému cenzorovi, nech by odpovedali na rôzne otázky, zo srdca, pre poučenie, z hľadiska našej ďalšej cesty.

Aby obraz nebol jednostranný, požiadali sme o vyjadrenie dvoch ďalších pracovníkov SPS, STANISLAVA ULIČKA a JURAJA ŽEMLIČKU. Položili sme im rovnaké otázky:

Odstraňovali ste z tlače podľa vás pravdivé či nepravdivé názory a informácie?

J. ŽEMLIČKA: Zasahovali sme aj pokiaľ ide o pravdivé informácie. Zasahovali sme aj, pokiaľ išlo o články o rozličných nedostatkoch v našej spoločnosti. Pokiaľ išlo o názorové rozdiely, v prípade zásahových článkov som ako človek a občan tejto republiky s niektorými súhlasil a niektoré som odmietal. Pri zásahoch som však služobne musel konať podľa príslušného dokumentu strany, bez ohľadu na môj osobný názor.

S. ULIČ: Tlač by mala slúžiť na vyjadrovanie rozličných názorov ľudí; akékoľvek bránenie v tomto smere je nedemokratické. Pripúšťaním názorov iba jednej strany dochádza k skresľovaniu skutočnosti a k jej monopolnému výkladu v neprospech objektívneho stavu. Jedným z nástrojov tohto monopolu bola aj naša cenzúra.

Prečo ste tak konali?

J. ŽEMLIČKA: Ako disciplinovaného člena strany ma k tomu zaväzoval dokument strany o riadení tlače, vydaný Ideologickým oddelením ÚV v septembri 1966. Tento dokument bol akiste schválený aj plénom ÚV, preto bol záväzný pre všetkých členov strany, pôsobiacich na úseku hromadných informačných prostriedkov. Teda aj pre mojich partnerov.

S. ULIČ: Moja vlastná vôľa bola v tom čase ešte v područí podvedomých i iných síl, ktoré vytvorili systém a moje vlastné

možnosti čo do zamestnania. Zakrátko som si uvedomil svoje pravé položenie, ale ťažko bolo hľadať zavčasu únik.

Pomáhala vaša práca podľa vášho názoru spoločnosti?

J. ŽEMLIČKA: Ako sa ukázalo, nepomáhala.

S. ULÍK: Odhliadnuc od informácií, obsahujúcich štátne a hospodárske tajomstvá, rozhodne nie.

Ste za slobodu slova?

J. ŽEMLIČKA: Vždy som bol a som bezvýhradne.

S. ULÍK: Nevyhnutným atribútom každej demokracie je i sloboda slova. Nestačí ju však len formálne proklamovať, ale treba vytvoriť všetky podmienky pre jej uskutočnenie. Nielen pre nositeľov moci.

Aký je váš názor na vystúpenie s. Michala Pechu v PKO, kde o. i. odpovedal i na otázky o cenzúre?

J. ŽEMLIČKA: Vo vystúpení s. Pechu ma prekvapilo, ako rýchlo sa dokázal zbaviť zodpovednosti, ktorú ako vedúci Ideologického oddelenia ÚV KSS za cenzúru mal a ktorú chcel zvaliť len na bedrá pracovníkov SPS. Veď pracovník SPS bol podľa spomínaného dokumentu Ideologického oddelenia ÚV povinný na isté články len upozorňovať šéfredaktorov a pracovníkov Ideologického oddelenia strany, na čele ktorého bol súdruh Pecho. O zásahoch vlastne rozhodovali títo súdruhovia. Citujem z dokumentu: „Orgán kontroly je pomocným článkom politického ideovo-obsahového riadenia prostriedkov masového pôsobenia, preto vo svojej činnosti nemôže nahradzovať a zamieňať stranícke a ďalšie politické orgány. Prax kontrolného orgánu vychádza zo zásady, že za politický a ideový obsah tlače... nesú plnú zodpovednosť šéfredaktori ako stranou poverení pracovníci a príslušné vydavateľské organizácie... Ak sa šéfredaktorovi oznámilo, že zároveň s ním sa upozorňuje nadriadený politický orgán, je šéfredaktor — pokiaľ na zverejnení materiálu trvá — stranícky viazaný vyčkať na stanovisko tohto orgánu a jeho závery rešpektovať..." Preto vystúpenie súdruha Pechu v PKO bolo úderom do tvár.

S. ULÍK: Chýbal mi kritický postoj súdruha Pechu k práci Ideologického oddelenia ÚV KSS, za ktoré v minulosti zodpovedal a ktoré bezprostredne riadilo a usmerňovalo cenzúru. Prekvapuje ma vyhlásenie s. Pechu o tom, že i v minulosti bol za zrušenie cenzúry, lebo ústne aj iné inštrukcie, ktoré vychádzali z Ideologického oddelenia, mali tendenciu cenzúru v našej spoločnosti skôr fixovať, než ju zrušiť. Podľa jeho oddelenia sa cenzúra považovala len za pomocníka strany a v konečnom dôsledku, v praxi i podľa predpisov, o zásahoch rozhodovalo Ideologické oddelenie. A predsa sa v posledných týždňoch vytvára dojem, ako by to zlo bola predstavovala predovšetkým cenzúra a zabúda sa na ostatné súvislosti. Takýto dojem chcel podľa mňa vytvoriť aj s. Pecho. Podobný názor na vec mala i väčšina ostatných pracovníkov cenzúry, z toho dôvodu sa zvolala spoločná schôdza, z ktorej mala vzísť rezolúcia v tomto zmysle. Lenže schôdza sa z akýchsi príčin zrazu odvolala.

Pochopiteľne, že sme si chceli konfrontovať názory podriadených s nadriadenými. V budove SNR na Hurbanovom námestí sme sa však dozvedeli, že predseda SPS súdruh Mináčik je v Prahe; požiadali sme teda o odpovede s. Husa, vedúceho 1. oddelenia: „Nerobte to, chlapci," povedal, keď sa dozvedel o čo ide, „nechajte to tak. Načo okolo nás zbytočne mútiť vodu. Ja viem, že by to bol dobrý tip pre noviny, ale načo to... My sme tu rozmýšľali o tom, že urobíme nejaké vyhlásenie, ale potom sme sa rozhodli, že nie."

Takže sme ostali iba pri tom, že v sobotu 23. 3. 68 mala byť mimoriadna členská schôdza pracovníkov SPS, kde sa — pravdepodobne — malo hovoriť o stanovisku jednotlivých pracovníkov SPS k posledným udalostiam, kde sa — možno — mohlo hovoriť i o tom, aký podiel na doterajšej praxi majú pracovníci SPS a aký podiel na nej majú iné orgány, najmä stranícky aparát. Schôdzku však, ako sme sa dozvedeli, odvolali. Musíme sa teda uspokojiť s tým, čo máme. Ale možno, že i tak to čitateľom povie dosť.

MICHAL HORSKÝ
MARTIN BÚTORA

KULTÚRNY ŽIVOT, č.13/68, 29. marca 1968, str. 1. a 12.

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 13/68, 29. marca 1968, str. 12.

20/93/XI

MY POTREBUJEME MY NEPOTREBUJEME . . .

Na Jozefa, od ôsmej do desiatej hodiny večernej, besedovali v bratislavskom rozhlase hodnostári rozličných kategórií o prezidentovi republiky, o rehabilitáciách a napokon aj o problémoch organizovanej opozície, či tzv. opozičnej strany. Zaujímavý bol najmä rozhovor ad punctum 3.

Až na dr. Husáka, ktorý sa prihlásil ako posledný, takže jeho stanovisko bolo aspoň akusticky rozlíšiteľné, splynulo uvažovanie všetkých prítomných, hodnostárov i redaktorov, zhruba do tejto roviny: Treba uvážiť, či za danej situácie potrebujeme nejakú „neorganicky vytvorenú" opozičnú stranu, keď sama KS je vnútorne dosť diferencovaná, boli odstránené zábrany demokratického rozvoja vnútri strany, takže je záruka ... (Atď., približne v tomto duchu.)

Zaužívaný rozhlasový plurál, ktorý tak skvelo zhmotňuje ducha domnelej demokracie (my, my, my...), neprešiel, prirodzene, ani tentoraz za hranice demokracie skutočnej, teda do názorového pluralizmu. Bodaj by aj. Za okrúhlym stolom znovu sedeli hodnostári so stranickými legitimáciami, zatiaľ čo tí ostatní, jeda masa nehodnostárov a masa nestraníkov, sedeli doma pri rádiách, prežúvali a chlipkali a prípadne si dovolili klásť otázky — pokiaľ bol poruke telefón. Zdá sa, že ani rozhlas, ani niekto v tejto zemi nemá zatiaľ záujem klásť otázky občanom nestraníkom a počúvať ich odpovede. Zatiaľ sa odpovede len udeľujú. Tento vrchnostenský egocentrizmus, ktorý nie je ničím iným než doteraz naplno fungujúcim mechanizmom už naplno nefungujúceho uzavretého (totalitného) systému vedie potom do bizarnej scénky, akú sme počúvali práve v tejto relácii. Straníci, členovia KSČ uvažujú, či potrebujú opozičnú stranu! Bolo by to skutočne interesantné, keby nebodaj po nej zatúžil. Ale až na jediného (dr. Husák), nikomu na tejto besede ani na um nepríšlo položiť si otázku, či ju náhodou nepotrebujú tí ostatní, tí neprítomní, nehodnostári a nestraníci. A to je otázka kardinálna. Nepíšem to preto, že by som mal osobne nutkavú potrebu rýchlo sa nejakým spôsobom zorganizovať, ani ma nenapadne. Lenže už je naozaj asi načase, aby v socialistickom, slobodnom štáte prestal fungovať monopol na vytýčovanie potrieb tej či onej skupiny, tej či onej vrstvy, aby si konečne tá či oná skupina, eventuálne vrstva, mohla — ak chce — sama formulovať svoje potreby a sama voliť nástroje ich ukojenia, je načase, aby si naozaj kdc-kto prestal myslieť, že „všetko je jeho vec". To, prosím, nie je volanie po anarchii, to je volanie po normálnosti. V besede sa vyskytla poznámka, že otázka opozície je vlastne zákonitou sublimáciou zlej dvadsaťročnej skúsenosti. Dovoľujem si dodať, že je to zlá skúsenosť práve s týmto monopolom. Hlas diskutujúceho: zlá skúsenosť vyplýva z faktu deformačných tlakov v strane. Ale: bola by táto deformácia možná v podmienkach jej nemonopolného postavenia? Trocha vnímavosti pri pohľade na národné hospodárstvo, na monopolné postavenie určitých výrobcov, dáva výrečnú odpoveď.

Nechcem brať nikomu, čo jeho jest, len prosím: nezáčte zabúdať, vážení rečníci a diskutéri, nosici idei januárového plénа, že demokracia nie je v n ú t o r n ý monológ, ani v n ú t o r n ý dialóg.

MILAN ŠÚTOVEC

PREDVOJ, č. 13/68, 28. marca 1968, str. 1.

21/93/XI

Jar 1968 a jej módy

/ Výňatok /

K morálke týchto dní patrí predovšetkým rozum, odvaha, statočnosť, priamosť, ale aj inflácia hrdinov aj nedočkavosť, oneskorené súhlasné holdy, aj kopanie do padlých a chameleónstvo. Prebiehanie na stranu víťazov v hodine dvanástej. Navigačné omyly neplatia, história ich neuznáva. Prezliekanie kabátov. Kam vietor tam plášť. Existenčný pragmatizmus. Móda jari 1968. Nebezpečie veľkých a malých cézarov dosiaľ úplne nepominulo. Treba natrvalo zmeniť klimatické podmienky a kodifikovať striktné pravidlá hry od parlamentu počnúc. Aby sa nevytvárali činitelia, ktorí sa po niekoľkých rokoch stávajú sociálnymi prípadmi. Potom sa raz nevie čo s nimi. Ak mali nejakú kvalifikáciu, tú už dávno zachodnotili, nuvú zväčša nenadobudli. Možno aj preto je ich odchod naostatok zväčša smutný. Obvykle má podobu pádu. Polyhistori už vymreli. Doživotných funkcionárov z povolania všeriadiacich profesionálov potrebuje táto doba najmenej. V minulosti patrilo dosadzovanie ľudí k obvyklému spôsobu personálnej politiky. Dialo sa necitlivo a bezohľadne, nejedno pracovisko je zanešvárené dilettantmi. V nejednej fabrike je direktorom človek, ktorý by v nej nemohol byť majstrom, v nejednom podniku vedúci, ktorý by sa inak ťažko uplatnil. Nečudo potom, že sa držia svojich miest zubami-nechtami, nečudo, že v týchto rušných dňoch, keď sú naše národy v pohybe vskutku historickom je tak málo — demisií. Aj tým možno vysvetliť hoci iba sčasti, masovú vlnu kritiky predovšetkým hore, niekedy aj naivne akoby podľa pesničky Píšu písmo cisárovi, že sa ho nebojá... Kritiky okolo seba je pomenej a už iba celkom vzácne sa objaví k svojej vlastnej persóne. Nedávno zasadala Slovenská národná rada. Michala Chudíka odvolala z funkcie predsedu. Jednomyseľne. V poriadku. Ale vari je na mieste otázka či ani jeden člen Slovenskej národnej rady a jej predsedníctva nemá ani bôľku nijakej viny? Pud sebazáchovy je najmocnejší z pudov. Pud existenčnej sebazáchovy je sotva o poznanie slabší. A tak vymenštrovné miesta ostávajú obsadené, vymenštrované vyznamenania nevrátené, vymenštrované tituly, pocty, výnosné členstvá a iné náležitosti sa v nijakej súvislosti nespájajú so včerajškom. Bolo by naivné domnievať sa, že to bude naopak. Lenže naozaj nezaškodí pripomenúť, že tento národ netrpí stratou pamäti. Vie, dobre si pamätá kto boj kto.

Priznáva právo na vývoj. Ale asi neuzná superrýchly prerod tých, čo chcú vždy len viesť a viezť sa. Neraz to vyzerá tak akoby puncovaný dogmatik a kariérista či talentovaný hochštapler bol až do včerajška zakuklenným ilegálnym demokratom. Zadul sviežo vetry, zasvietilo slnko a zakuklené ľudské imago sa zázračne mení, dostáva úplne iný tvar a iný tvár a tvári sa celkom inak ako včera. Tajomné sú sily života, neznáme sú jeho veľké metamorfózy. Zrejme je to zákonitosť každej revolúcie, že so zdravým prúdom pláva všeličo a všelikto. Diktátori metamorfujú na superdemokratov, spupní mužovia na ľudomilov, krutí kádrovčíci na socialistických samaritánov a neuznaní géniovia na prorokov. Aj nehanebnosť dosahuje zenit. Aj tí sa príliš hurtovne prihlasujú k obrodzovaciemu procesu, ktorí nikdy nepocítili k tomuto národu ani len sympatie, aj niekdajší pomstivý šerif preverovacej komisie a inkvizítor, aj krvavý prokurátor a možno aj ten, čo ukradol dnes aj hrob Vladimírovi Clementisovi. Politický reliéf našej spoločnosti pripomína nahrubo zorané pole. Vari už treba pomaly kultivovať a siať. A nevšem, možno aj plieť.

VLADIMÍR FERKO